

# DOWN TO #95 EARTH

Uitgave Vereniging Milieudefensie  
Friends of the Earth Netherlands  
Jaargang 17 / juni 2026

## Waterdiertjes tellen voor de wetenschap

Duurzame  
docent van  
het jaar  
Ginie Servant-  
Miklos over  
vreugdevol  
verzet

Humor als  
wapen in de  
klimaatstrijd

# Inhoud

DOWN  
TO #95  
EARTH

8

## Rock-'n-roll

Lesgeven op een hoopvolle manier zonder de grote crises te negeren: hoe doe je dat? Door verlies van controle te omarmen, vindt Ginie Servant-Miklos, en daar dan iets leuks van te maken.

12

## Lachen!

De klimaatbeweging is vatbaar voor imago-problemen, vindt Marthe van Bronkhorst. Hoe lossen we dat op? Met humor natuurlijk! Inclusief tips hoe te reageren op een slecht gelukte grap.

22

## Draagvlak

Er is genoeg draagvlak voor klimaatbeleid, zegt gedragswetenschapper Linda Steg. Het maken van duurzame keuzes wordt burgers alleen heel lastig gemaakt. Reint Jan Renes, Anke Bergmans en Marijn de Bruin reageren.

32

## K-pop for planet

Toegewijde fans van populaire Koreaanse popgroepen protesteren tegen klimaatverandering. Doelwit van een van hun campagnes: autofabrikant Hyundai. "Bedrijven willen hun groene imago niet kwijtraken door bezwaren van fans."

38

## Historische overwinning

Na een strijd van tientallen jaren hebben acht Amazonevolken het recht op zelfbestuur verworven. Aan de uitvoering wordt nu hard gewerkt.

## Compensatie

Volgens de overheden in Pakistan en Indonesië is het Westen verantwoordelijk voor klimaatschade. Hypocriet, vinden activisten, ook het eigen land heeft schuld. "We oogsten nu wat de Indonesische oligarchie heeft gezaaid."

26

## Commentaar/Mees



Mees leidt u door het magazine, en alles wat daar zoal bij komt kijken.

## Grap

Mees heeft haast. In het ziekenhuis wacht een vriendin op de dokter, op de uitslag van een test, en op Mees. Om samen mee naar de uitslag te luisteren. Mees piekert: wat moet ik straks in godsnaam zeggen? Het fietspad is lang, recht en leeg, op één tegenligger na. Mees sjeest op hoge snelheid over het asfalt. De tegenligger rijdt minstens zo hard, hij komt rap dichterbij. Misschien heeft hij ook haast, of misschien zit hij op een elektrische fiets. Is dit eigenlijk wel een fietspad met tweerichtingsverkeer?

Mees aarzelt, houdt de trappers even stil. Nu aarzelt de man ook. Op het allerlaatste moment zwenkt hij opzij, de stoep op.

Mees wijkt uit, heel even zijn hun voorwielen keurig parallel, dan haken ze in elkaar. In volle vaart en tegengestelde richting.

Mees wordt naar voren gekatapulteerd, ziet zichzelf in slow motion over de man heen duikelen, hoofd richting het asfalt. Heeft nog alle tijd om te denken: Shit, dit gaat pijn doen, ik wil niet! En ook: Klootzak, rij dan ook gewoon rechtdoor! Ook de man veert uit zijn zadel omhoog, hun schouders raken elkaar met bovennatuurlijke precisie. Mees en tegenligger worden simultaan teruggedrukt in hun zadel, maaierend met hun voeten naar de grond, stomverbaasd: ze staan nog overeind! Nou ja, lacht Mees vanbinnen, zág je dat?



15/25/35 OP DE COVER

## In actie/voor burgerwetenschap

Zonder de noeste arbeid van burgerwetenschappers zouden we de natuur in Nederland niet kunnen beschermen. Anne Marie Faasen meet met theezakjes hoe actief het bodemleven in haar tuin is. Biologiestudent Lissy Bettonvil houdt de waterkwaliteit in Nederlandse sloten in de gaten. En Gerrit Hendriksen besteedt zijn vrije tijd aan het tellen van wilde planten.

Het volgende ogenblik bijt het asfalt in Mees' knie, schouder en kin. Yup, het doet pijn. Bij de man is meer bloed, hij schokt ervan. Moeizaam draait hij zijn hoofd om, tranen lopen over zijn wangen. "Ja, nee, dit is niet grappig", hikt hij met een van pijn vertrokken gezicht. "Maar het was gewoon zo... zág je dat?" Gek, hoe aanstekelijk het werkt als iemand anders lacht. Bij Mees borrelt de lach van daarnet alsnog omhoog.

Het duurt even voordat Mees en de man elkaar en hun fietsen uit de knoop hebben gehaald. "Als je dan toch instort, kun je er maar beter wat leuks van maken" (p 8), grinnikt de man nog na.

Mees knikt. "Er viel in ieder geval wat te lachen" (p 12). "Maar niet te hard alsjeblieft", fluistert de man, een hand op zijn ribben. De fietsen zijn wonderwel onbeschadigd uit de strijd gekomen. Mees begeeft zich weer op weg, beduidend minder snel dit keer, naar het ziekenhuis. Het nieuws aanhoren, goed of slecht. En dan? Beneden in de ziekenhuishal struikelt een man met hoed de lift uit (p 47). Wat ik dan moet doen, denkt Mees, is een grap maken. Een goede grap, of desnoods een slechte. Als we er ook maar een keer om kunnen lachen.

Carolien Ceton, hoofdredacteur

### En verder

- 04 In beeld:**  
demonstratieverbod
- 07 Kort nieuws & Schot**
- 16 Blik op Brussel:**  
Groen lobbyschandaal
- 19 Column Mounir Samuel:**  
Naar de haaien
- 20 Doe het lekker zelf:**  
Fietsen voor je eten
- 36 Kalloe leest:**  
Dieper graven
- 37 Cultuurtips**
- 43 Wisselcolumn:**  
Ernst-Jan Kuiper
- 44 Samen eten:**  
Dagelijks Bestaan
- 47 Brieven & Bijlo gaat los op...**  
De man met de hoed

## Colofon

### DOWN TO EARTH

Nummer 95, juni 2026

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

### Contact

Postbus 19199

1000 GD Amsterdam

020 626 26 20

redactie@downtoearthmagazine.nl

www.downtoearthmagazine.nl

### Redactie

Carolien Ceton (hoofdredacteur)

Anne Havelaar (redacteur a.i.)

### Aan dit nummer werkten mee:

Vincent Bijlo, Ynske Boersma, Marthe van Bronkhorst, Michiel Bussink, Robert Elsing, Esmee de Gooyer, Radjan Hanoeman, Anne Havelaar, Ernst-Jan Kuiper, Wilma van der Matten, Anne Pek, Mounir Samuel, Annet Scholten, Bas van der Schot, P  p   Smit, Sien Wagenaar, Hans Wetzels, Hilde Wijnen, Marije Wilmink.

### Redactieraad

Victor van den Belt, Karen van den Einde, Erica Meijers

### Artdirection en vormgeving

Curve Mags and More

### Druk

Moderna Printing

Gedrukt op 100 procent kringloop-papier.

### Abonnement

Minimaal   35 per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie.

### Wijzigen

Kan via [milieudefensie.nl/contact/](http://milieudefensie.nl/contact/) adreswijziging.

En via de Servicelijn: [service@milieudefensie.nl](mailto:service@milieudefensie.nl) of 020 626 26 20, ma t/m do 9:30 tot 16:30.

Opzeggen kan via [milieudefensie.nl/contact/opzegformulier](http://milieudefensie.nl/contact/opzegformulier) of 020 8900 602, tijdens kantooruren.





### Repressie werkt averechts

Arrestaties, hoge boetes en steeds langere celstraffen: in het Verenigd Koninkrijk wordt hard opgetreden tegen demonstranten, zoals klimaat-activisten en Palestine Action. Maar nieuw onderzoek onder ruim 1300 activisten laat zien dat die aanpak vaak een onverwacht effect heeft. Wie repressie meemaakt, voelt juist minder angst en meer motivatie om opnieuw actie te voeren. Een ander Brits onderzoek spreekt zelfs van een nieuwe groep 'politieke gevangenen'. Sinds 2019 werden in totaal 286 activisten veroordeeld tot samen 136 jaar gevangenisstraf. ■

BEELD: ANP/FOTO

# ZO VERGROOT JE EENVOUDIG JE IMPACT VOOR HET KLIMAAT



**Ons werk voor het klimaat vraagt om doorzettingsvermogen én een lange adem. Het is daarom belangrijk dat we voor langere tijd op je steun kunnen rekenen. Dat kan door te schenken met belastingvoordeel.**

## **WAT IS SCHENKEN MET BELASTINGVOORDEEL?**

Je schenkt minimaal 5 jaar jaarlijks een vast bedrag aan Milieudefensie. Zo zijn wij verzekerd van jouw steun en krijg jij een deel van je gift terug van de Belastingdienst. Je kunt dit deel extra schenken of zelf houden.

## **WIL JE WETEN HOE HET WERKT?**



Kijk dan op [milieudefensie.nl/schenken](https://milieudefensie.nl/schenken) of neem contact op met onze relatiemanager Floor Severens via [schenken@milieudefensie.nl](mailto:schenken@milieudefensie.nl).

## **JOEP SCHENKT MET BELASTINGVOORDEEL**

**“Wat mij strijdvast maakt in de klimaatcrisis? Ik heb een dochter van 3,5 jaar. Ik wil dat zij ook een goede toekomst heeft, in een wereld die niet in brand staat en met regenwouden die nog overeind staan.**

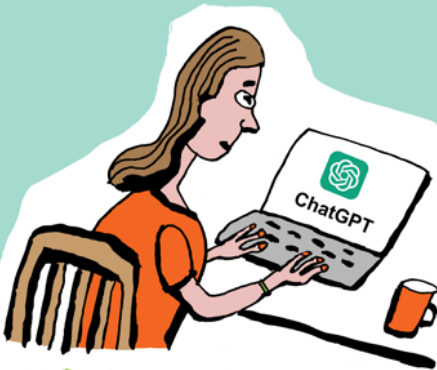
Thuis probeer ik zo duurzaam mogelijk te leven, maar ik geloof dat we de maatschappij alleen veranderen als we ook stappen zetten buiten onze individuele keuzes. Door samen de fossiele industrie aan te pakken bijvoorbeeld. Dat is een industrie die veel te veel macht heeft, en daarmee ook een enorm belang om de situatie zo te houden.

Ik denk dat Milieudefensie de samenleving heel effectief in beweging brengt. Ik geloof in de organisatie en ik weet dat dat de komende jaren niet zal veranderen. Daarom steun ik Milieudefensie structureel, door te schenken met belastingvoordeel.”

+ HOE KAN ENERGIE-SLURPENDE AI OOIT BÏDRAGEN AAN SCHONER MILIEU?

GOEDE (EN BELANGRIJKE) VRAAG!

RECYCLËN VAN BESTAANDE INFORMATIE VAN HET INTERNET IS ONZE TOPPRIORITEIT!



CIRCULAIRE ECONOMIE

## British Steel

Groot-Brittannië wil met een nieuwe wet staalbedrijf British Steel nationaliseren. Dit om te voorkomen dat de laatste twee

vervuilende hoogovens gesloten worden door de Chinese eigenaar van het bedrijf. British Steel werd in 1988 geprivatiseerd door premier Thatcher.



BEELD: SHUTTERSTOCK

## Doggersbank

Nederlandse sleepnetvissers mogen niet langer zonder vergunning vissen op de Doggersbank, een beschermd natuurgebied in de Noordzee. De

## Afbouw fossiel

In april werd de First Conference on Transitioning Away from Fossil Fuels georganiseerd door Nederland en gastland Colombia. Vertegenwoordigers van 57 landen, inheemse leiders, ngo's en wetenschappers kwamen bij elkaar om de afbouw van olie, gas en kolen te versnellen. Katharina Bachmann en Anouk Strijd waren er namens Milieudefensie. Anouk: "De conferentie was bedoeld om kennis en best practices uit te wisselen. Toch is het historisch: deze landen willen allemaal sneller vooruit dan het COP-proces nu toelaat, omdat grote oliestaten daar vaak de boel blokkeren. Er is een groeiende coalitie van landen die een nieuw bindend verdrag willen om fossiele brandstoffen uit te faseren." Katharina: "Ondanks onze rol als co-host heeft Nederland geen concrete stappen aangekondigd. Integendeel: Nederland wil juist nieuwe gaswinning op de Noordzee en uit kleine velden op land versnellen."

rechter oordeelde dat het ministerie van LNV dat ten onrechte toestond. Natuurorganisaties noemen de uitspraak een belangrijke stap voor herstel van deze kraamkamer van de Noordzee.

## Greenwashing

Bijna alle duurzaamheidsclaims van de 33 grootste voedselproducenten zijn greenwashing, volgens een onderzoek van de University of Miami. 98 procent van de 1.200 onderzochte claims vermelden bijvoorbeeld vage doelen als 'net-zero targets' zonder daadwerkelijke plannen ervoor, of voerden geen bewijs op.

## Klimaatmoe

Nederlanders zijn klimaatvermoeder dan andere nationaliteiten, blijkt uit onderzoek van Ipsos. Hoewel 45 procent vindt dat Nederland meer moet doen tegen klimaatverandering, zegt de helft van de Nederlanders dat er te veel van hen wordt gevraagd om daar zelf aan bij te dragen. Dat percentage ligt ruim boven het gemiddelde van de onderzochte landen, in buurlanden Duitsland en België was dit respectievelijk 35 en 29 procent.

## Ara's in Rio

Na 200 jaar vliegen er weer blauw-gele ara's boven Rio de Janeiro. Biologen hebben de papegaaien uitgezet in het Tujica park, een van de grootste stadsbossen ter wereld. Stichting Refauna herintroduceerde



BEELD: SHUTTERSTOCK

ook de agouti, een groot knaagdier, en de Braziliaanse reuzenschildpad.

## Nepnieuws

Nepnieuws over windenergie verspreidt zich snel door Europa, waar schuwen onderzoekers van brancheorganisatie WindEurope. Op sociale media circuleren valse claims dat windmolens kanker veroorzaken, drinkwater vervuilen of stroomstoringen veroorzaken. De desinformatiecampagnes vertragen nieuwe projecten en schaden de Europese energieveiligheid. Onderzoekers zien overlap met anti-vaccinretoriek, anti-EU-boodschappen en extreemrechtse netwerken.

## Agent Green

De Roemeense milieuorganisatie Agent Green heeft de SLAPP-rechtszaak gewonnen die hout- en biomassabedrijf Ameco tegen hen had aangespannen. Samen met het Zwitserse Bruno Manser Fonds onderzocht de ngo hoe houtkap voor biomassa schade veroorzaakt in Roemeense nationale parken. *The New York Times* publiceerde hierover een groot artikel. Ameco eiste ruim 3 miljoen schadevergoeding van Agent Green, plus bijna 6000 euro per dag zolang het NYT-artikel online stond. De rechtbank wees alle eisen af. ■



“Ik wil de hele  
klimaattransitie  
rock-’n-roll maken”

Op de Bildung Climate School van Ginie Servant-Miklos kijken Rotterdamse mbo-, hbo- en universitaire studenten samen het beest van de aanzwellende klimaatcatastrofe in de bek. En ze versterken er hun levenslust. “Als je moet strijden voor overleving, kun je dat maar beter met veel vreugde doen!”

TEKST: MARIJE WILMINK BEELD: JOSEFIEN HOEKSTRA

**G**inie Servant-Miklos geeft les, doet onderzoek, schrijft, voert actie, is lid van de Club van Rome én won dit jaar de Duurzame Docent Verkiezing in de categorie hoger onderwijs. De jury roemde haar inzet voor “duurzaamheid als verweefde beweging, niet als afzonderlijk initiatief. (...) Ze bouwt bruggen tussen onderwijs en maatschappij.” In haar boek *Pedagogies of Collapse* (2024) beschrijft ze hoe je op een hoopvolle manier les kunt geven zonder de grote crises te negeren waarmee de mensheid te maken heeft. Dat brengt ze in de praktijk in de door haar opgerichte Bildung Climate School, waar ze ook directeur van is.

Daarnaast werkt ze voor de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences in Rotterdam. Ze is daar universitair hoofddocent bij het Department of Psychology, Education and Child Studies, een plek waar ze hinkstapsprongend terecht kwam. Opgeleid als politiek wetenschapper met mensenrechten als specialisatie werkte Ginie eerst voor diverse ngo's in Azië en Afrika. Zo deed in Vietnam een project rondom de gevolgen van Agent Orange, het ontbladeringsmiddel dat in de Vietnam-oorlog was gebruikt. “Als oorlog eenmaal een feit is, ben je veel te laat. Dan zijn mensenrechten al met zo veel voeten getreden. Ik voelde: we moeten veel eerder beginnen, al in het onderwijs, en daar het gesprek over mensenrechten en de gevaren van indoctrinatie voeren.” Ze deed een PhD in onderwijspsychologie aan de Erasmus Universiteit en ging aan de slag als docent bij het University College, waar studenten een breed programma rond allerlei maatschappelijke vraagstukken volgen.

## Harde feiten

Dat klimaatverandering helemaal niet in het curriculum zat – we schrijven 2013 – begon langzaam te knagen. “Eerst doordat ik in 2016 een dochter kreeg, waardoor ik bezorgd naar de toekomst ging kijken. Daarna door mijn postdoc duurzaam onderwijs aan de Deense Aalborg Universiteit. Daar moest ik de

harde feiten over klimaatverandering echt onder ogen zien. Ik las rapporten over de ongelooflijke achteruitgang in biodiversiteit en maakte kennis met de collapsologie-beweging in Frankrijk, die onderzoek doet naar maatschappelijke ineenstorting als gevolg van klimatologische en ecologische chaos.”

## Techno-magisch denken

Dat was het moment waarop Ginie zelf heel angstig werd. “Om me heen zeiden mijn collega's van de Aalborgse Faculty of Engineering: ‘Maar we gaan dit technisch oplossen hoor.’ Het was de piek van de Elon Musk-jaren, en de docenten en studenten daar zaten geheel in dat frame van techno-magisch denken. Mij werd – helemaal toen we opeens de coronacrisis indoken – duidelijk: we hebben collectief last van een *positive illusion bias*. Ons brein

---

**“Ik wil studenten goed voorbereiden op wat komen gaat”**

---

kan gewoon niet bevatten hoe snel ons ‘normaal’ opeens kan veranderen. Ook de algehele klimaatineenstorting waar we op afstevenen, kunnen we niet bevatten. Terwijl: alles wat is opgeschreven in het beroemde Club van Rome-rapport gaat gewoon gebeuren. En we zijn er niet klaar voor.”

## Anticiperende rouw

Voor Ginie was doorgaan alsof er niets aan de hand is niet meer mogelijk. “Hoezo meegaan in de ratrace van het zogenaamde goede leven onder het kapitalisme, met een huis, een kind, een auto, een PhD? Hoezo doorgaan met het gebruikelijke onderwijs? Er zijn geen docenten meer op een dode planeet hè, geen universiteiten, geen carrières. De

enige relevante vraag is: hoe gaan we dit overleven? Omdat onderwijs mijn wereld is, en om iets te doen aan de klimaatdepressie die ik inmiddels had, besloot ik: ik wil studenten goed gaan voorbereiden op wat komen gaat.”

Ze zette zich aan het schrijven van *Pedagogies of Collapse – A hopeful education for the end of the world as we know it*. Met ‘collapse’ doelt Ginie op ineenstorting op meerdere fronten: de teloorgang van de biosfeer en daaruit voortvloeiend een socio-economisch bankroet én geopolitieke desintegratie. In haar boek nodigt ze mensen in het onderwijsveld allereerst uit om te rouwen om de wereld die aan het instorten is. “Op een gezonde manier rouwen is een onontkoombaar onderdeel van leren in een tijd van crises”, schrijft ze in haar inleiding. “We zullen steeds soorten, mogelijkheden, verworvenheden blijven verliezen. Daar moeten we mee leren omgaan.”

Diezelfde crises waar we om moeten rouwen, zijn in Ginies ogen echter ook een oproep tot actie. Een nieuwe toekomst – waarin we moeten leven met de ineenstorting van de wereld zoals we die kennen – bouwt zich namelijk niet als vanzelf op. En wie weet lukt het ons: een nieuw bestaan vormgeven dat niet gebaseerd is op het nastreven van eindeloze materiële groei, maar op “een expansie die ons als een ademhaling naar binnen trekt en weer naar buiten laat gaan, in een gereguleerde relatie met de biosfeer”, zoals Ginie het in haar boek beschrijft. De uitdaging voor onderwijzers is volgens haar om studenten kaders te geven waardoor ze “de moed vinden om los te laten wat niet meer kan zijn en strijden voor wat wel kan zijn”.

## Klassenkloof

Ginie hield het niet bij schrijven alleen. Ze besloot ook daadwerkelijk te gaan bouwen aan een nieuwe vorm van onderwijs, die studenten de tools geeft om met de werkelijkheid van een klimaatcatastrofe om te kunnen gaan. Dat werd de Bildung Climate School. “In Scandinavië en Azië had ik gezien hoe belang-

rijk het Bildungsideaal daar was in het onderwijs. Ook bij technische studies en opleidingen zoals geneeskunde draaide het niet alleen om het opdoen van kennis, maar ook om persoonlijke ontwikkeling en gemeenschapsvorming, en om culturele ontwikkeling op het gebied van kunst, muziek, dans. Superinspirerend.”

Cruciaal was ook haar idee over de noodzaak om studenten van verschillende achtergronden samen te brengen. “Ik ben zelf afkomstig uit een Noord-Franse arbeidersfamilie. Armoede was troef, met een opa en oma die in een chemische fabriek en een katoenfabriek werkten. Toen ik in hogeropgeleide kringen ging verkeren, merkte ik hoe mensen uit hogere klassen geen enkele ervaring hebben met het dealen met harde werkelijkheden. Hoe het is om van

---

**“Hoogopgeleiden zullen het moeilijk krijgen, want die kunnen weinig met hun handen”**

---

weinig geld rond te moeten komen, gebrek te kennen, bang te zijn dat je tradities onder druk komen te staan. Veel studenten hadden nog nooit een havenarbeider gesproken. Voelden zich moreel verheven boven ‘klimaatontkenkende PVV-stemmers’. Stortten zich vol in het jargon van de identiteitspolitiek. Ik voelde: zo gaan we het pleidooi voor klimaattransitie echt verliezen. Ik was in Amsterdam bij de Klimaatmars waar Greta Thunberg insinueerde dat je dom was als je de verbinding tussen Palestina en de klimaatcrisis niet begreep. Wat een supernaïef, supergeprivilegieerd, hoogopgeleid-bubbelverhaal! Zo veel mensen zeiden toen: ik ben klaar met de klimaatbeweging.”



FOTO: LAURENT MASSON

### Leren overleven

Met het bij elkaar brengen van studenten uit mbo, hbo en wo in de Bildung Climate School zet Ginie in op het omarmen van rauwe werkelijkheden en wat zij ‘imperfecte solidariteit’ noemt. “We moeten voorkomen dat klimaatactie iets voor linkse hoogopgeleiden wordt. Dat je je alleen druk mag maken over het klimaat als je ook de perfecte *ally* bent op het gebied van *racial justice*, transrechten, Palestina. Leer maar deals sluiten, andere opvattingen te tolereren om tot een gezamenlijk doel te komen.”

Het mixen van studenten van verschillende opleidingstypen dient ook nog een ander belangrijk doel. “Hoogopgeleiden, met al hun theoretische kennis, zullen

het moeilijk krijgen om de ineenstorting te overleven, want die kunnen weinig met hun handen. Terwijl de collapsologen ons leren: je moet eerst zorgen dat je overleeft, daarna kun je bloeien. Mbo’ers zijn een stuk beter uitgerust als het gaat om overleven. Meer dan de zoveelste McKinsey-consultant of international relations-specialist. Door opleidingsniveaus te mengen, kunnen al onze studenten de vaardigheden aanleren om te kunnen overleven bij ecologische, socio-economische en geopolitieke crises.”

### Cuba en Iran

Dat dit bepaald geen denkbeeldige uitdaging is, laten recente ontwikkelingen volgens Ginie zien. “Zie hoe Cubanen aan

het overleven zijn nu Trump ze afsneed van fossiele brandstoffen. Ook zullen we snel de gevolgen van de Iran-oorlog voor ons voedselsysteem voelen. Het tekort aan kunstmest zal door de blokkade van de Straat van Hormuz en de bombardementen op aardgasfaciliteiten rap nijpend worden. Terwijl we voor ons wereldwijde voedsel geheel afhankelijk zijn van die chemische voeding voor planten! Als dat soort technologie wegvalt, is het zaak dat we mensen hebben die weten hoe we ons moeten redden. Die iets weten van permacultuur, van zelf energie opwekken.”

## Veerkracht

Voor de goede orde: apocalyptisch moeten we ons de instorting van onze wereld wat Ginie betreft niet voorstellen. “Het is niet het einde van de wereld, we gaan niet allemaal in één keer dood.” Behalve overleven en het onder ogen zien van de werkelijkheid, gaat het ook expliciet om zinvol en vreugdevol doorleven. “Het is zó belangrijk om er iets leuks van maken”, zegt Ginie, terwijl ze haar handen lachend in de lucht gooit. “Een *joyful collapse* is wat we nodig hebben. Dat doe je met kunst, door gemeenschapsvorming, samen koken, verhalen vertellen, muziek, door je mooi aan te kleden. Dat heb ik ook geleerd in Zimbabwe waar ik veel werkte met mijn stichting FairFight, die zelfverdedigingslessen en onderwijsbeurzen voor meisjes initieert. Daar treden mensen uitdagingen en narigheden tegemoet met in elk geval prachtige kleren aan, zingend en dansend. Ik heb daar zoveel geleerd over veerkracht. Hoe je leeft zonder stroom, of als de economie instort, zoals gebeurde na de coup tegen Mugabe. Dat kun je alleen het hoofd bieden door als gemeenschap samen de dansende schouders eronder te zetten. Mensen kunnen elkaar daar redden. Die ervaring heb ik meegenomen in het curriculum voor de Climate School.”

## Veelzijdig curriculum

De Bildung Climate School is inmiddels aan z'n derde jaar bezig. Na een aantal extracurriculaire zomerschool-edities

is het nu gelukt om er een voltijds 30-puntsvak van te maken. Daarvoor komen 30 à 45 studenten van Rotterdamse mbo-opleidingen, hogescholen en universiteit een half jaar lang drie dagen in de week bij elkaar in HefHouse, een buurtcentrum in Feijenoord, en lopen ze ook stage bij een lokaal bedrijf. Hun opleidingsachtergrond is zeer divers: ze studeren bijvoorbeeld voor doktersassistent of sportbegeleider, doen juridische dienstverlening, advertising, psychologie of bedrijfskunde.

Het programma is net zo divers. De studenten krijgen wetenschappelijke kennis over duurzaamheid uit verschillende disciplines aangereikt, van de natuurwetenschappen tot filosofie.

---

**“Het is nu allemaal zo saai in de milieubeweging, zo puriteins”**

---

Ze volgen lessen bij gastdocenten op gebieden als psychotherapie, vechtsport, uitvoerende kunsten, ethiek en ondernemerschap. Ze leren koken, voedsel verbouwen, naaien en repareren. Ook creatief schrijven, schilderen, knutselen en improvisatietheater maken deel uit van het curriculum. Tegelijkertijd werken studenten samen met lokale bedrijven aan praktische vraagstukken op het gebied van duurzame transitie.

## Empowerment

In 2025 ontwikkelden de studenten gezamenlijk een project rond het thema ‘duurzame mode’. Ze maakten nieuwe kledingstukken van tweedehands kleding en materialen, organiseerden een catwalk en een expo. “Het was zó’n feest. De studenten ervoeren: dit is community, dit is *living hope*. We kunnen niet

alle problemen oplossen, maar wel iets doen op onze eigen manier. En dat is precies wat we beogen met de opleiding: empowerment vergroten. Studenten leren samenwerken met mensen van alle achtergronden, waarbij je ieders sterktes inzet, van theoretisch tot praktisch. Ieders veerkracht vergroten, zowel emotioneel als praktisch als cognitief. De uitdaging is je niet te laten verlammen door je eco-angst, maar deze als een productieve kracht in te zetten. Daar werken we aan bij de Bildung Climate School.”

## Rock-'n-roll

Inmiddels is Ginie begonnen aan een nieuw schrijfproject. De werktitel: *The left we need – Sex, drugs, rock-'n-roll and climate justice for all*. “Ik wil de hele klimaattransitie rock-'n-roll maken. Het is nu allemaal zo ongelooflijk saai in de milieubeweging, zo puriteins. Als je een overlevingsstrijd moet voeren, kun je dat maar beter met veel vreugde doen. Zelf ben ik ook enorm voorstander van het gebruik van psychedelica als paddo's, en van experimenteren met andere vormen van *embodiment*, van ademwerk tot BDSM. Volgens mij moeten we – altijd in een veilige omgeving met ervaren begeleiders – leren omgaan met verlies van controle, de kracht van *practices of surrender* inzetten. Bewustwording van het feit dat je geen controle hebt, en dat we de controle over het klimaat allang verloren zijn, helpt ons bij het leren meebewegen met wat op ons afkomt. Niet zoals de Musk-boys denken dat we wel overleven door ons brein te uploaden. Nee, juist onze menselijke sterfelijkheid en kwetsbaarheid omarmen, en tegelijkertijd proberen de klimaatverandering niet nog erger te maken. Dat is waar het onderwijs wereldwijd zich op zou moeten richten. Dat betekent ook: als docent zelf de waarheid onder ogen zien, daarna studenten de waarheid vertellen over wat er gebeurt in de wereld, en dan samen gaan werken aan vreugdevolle en betekenisvolle interventies. En zelf je eigen rock-'n-roll vinden!” ■

# JE MOEDER

## Over humor in de klimaatbeweging

Ken je die van die planeet waar ze dinoresten opstookten voor een handjevol miljardairs? Schrijver en activist Marthe van Bronkhorst pleit voor humor als wapen in de klimaatstrijd. De klimaatbeweging moet grappiger worden, vindt ze. En ze laat ook zien hoe.

TEKST: MARTHE VAN BRONKHORST

“De ecologische beweging was altijd al populair bij hippies”, aldus de voice-over in *Cunk on Earth*, “maar die negeerden we, vanwege hun kleding, en omdat ze te stoned waren om een coherent punt te maken. Toen begonnen wetenschappers zich zorgen te maken over de staat van de planeet. Om niet verward te worden met hippies, droegen ze schone witte jassen en brillen om hun waarschuwingen over te brengen. Maar hen negeerden we ook, want ze zagen eruit als nerds.”

Nu kun je zeggen: dat is helemaal geen echte documentaire over de geschiedenis van de klimaatbeweging die ik hierboven citeer, dit is Philomena Cunk, een typetje van comedian Diane Morgan. En dan zal ik je zeggen: klopt. Maar satire of niet, ze slaat de spijker op z'n kop. De klimaatbeweging is vatbaar voor imagoproblemen, grofweg te verdelen in twee uitersten: de klimaatbeweging is 1) te raar en/of 2) te saai. Komt je actiegroep te alternatief over, is die hippie-achtig – of in het Telegraafs “een club vol gekkies” – dan kampt je beweging met een gebrek aan erkenning van media en gezaghebbende instanties. Is je actiegroep te saai en gezapig, dan is er nog

steeds een gebrek aan erkenning van media en gezaghebbende instanties, zelfs al heb je wetenschappers aan je zij.

Kortom, de klimaatbeweging heeft iets nodig dat niet te negeren is en aanstekelijk werkt. Iets waardoor iedereen – je frequent flyende schoonouders, de kapper, caissière en zelfs oom Theo die op elk familiefeestijn de volledige veestapel op de barbecue gooit – ja iederéén denkt: daar wil ik bij horen. En wat is aanstekelijker dan lachen? We hebben humor nodig. Plezier. Memes. Satire. Hoe laat is het? Hilariteit!

### Waarom humor?

De belangrijkste vraag is eigenlijk: waarom niet? We staan al op die vulkaan, laten we dan tenminste dansen. We hebben in deze klimaatstrijd niets te verliezen. Maar we hebben een wereld te winnen.

Laten we eerlijk zijn, als de klimaatbeweging een kind zou zijn, dan was het niet bepaald het populairste jongetje van de klas. Wel het irritantste. Dag in dag uit preekt Ecoboy tegen de klas over gletsjers, massa-extincties en zijn andere *special interests*. Ook gooit-ie soms met soep. Als je vraagt waarom, zegt hij: “Burgerlijke ongehoorzaamheid! Met vriendelijk vragen krijg ik niks voor elkaar.” Maar de laatste keer dat burgerlijke ongehoorzaamheidsacties grote politieke overwinningen boekten, was in andere tijden. De tijden van afgeplakte urinoirs door de Dolle Mina's en sit-ins voor fietspaden: tijden vóór de opkomst van een vijandig medialandschap vol schreeuwers die Ecoboy doen ondersneuwen (*pun intended*).

In deze tijd wordt Ecoboy niet eens uitgenodigd voor een *seat at the table* bij de Grote Jongens op school, die samen alles bepalen. De Grote Jongens stappen juist uit klimaatakkoorden en versoepelen fossiel beleid. De rest van de klas meekrijgen, oftewel een kritieke massa opbouwen om tot een kantelpunt te komen, is cruciaal. Als een beweging steun heeft van een bepaald percentage van de bevolking, grofweg tussen de 10 en 20 procent, dan zullen, volgens de tippingpoint-theorie, de overige mensen inschatten dat het een zeer breed gedragen standpunt is – zelfs als dat eigenlijk nog niet zo is – en zich willen aanpassen. Zo ging dat ook met ideeën

over vrouwenkiesrecht of, recenter, extreemrechts gedachtegoed over asiel. Zo worden ideeën uiteindelijk mainstream. Populair, om maar even bij die schoolmetafoor te blijven. En populair word je als je geliefd bent, of gevreesd.

Maar het omgekeerde is aan de hand. In theorie is de steun voor EcoBoy en zijn klimaatbeweging groot, zo peilde *EenVandaag* (meer dan 50 procent van de bevolking geeft aan het eens te zijn met een CO<sub>2</sub>-reductieplan). Maar in praktijk leidt dit niet tot beleid. Dat komt doordat de Grote Jongens iedereen succesvol hebben wijsgemaakt dat normale klasgenootjes voor de eco-transitie moeten betalen. Hoe meer acties de klimaatbeweging doet, hoe minder geneigd de krant is om erover te schrijven, schreef de hoofdredacteur van *Dagblad van het Noorden* in mei. De klimaatbeweging is de populariteitsstrijd niet aan het winnen: ze wordt niet geliefd én niet gevreesd, de reactie die de klimaatbeweging oproept is eerder irritatie of 'een diepe zucht', aldus genoemde hoofdredacteur. Het argument dat 'irritante acties helpen om het onderwerp op de agenda zetten', is achterhaald. De klimaatproblematiek is bekend. Maar wat een nieuwsconsument steeds ziet, zijn de klimaativisten (in negatieve context). De vervuilers, de Grote Jongens, blijven veilig buiten zicht. De volkswoede richt zich dus op activisten: de boodschappers.

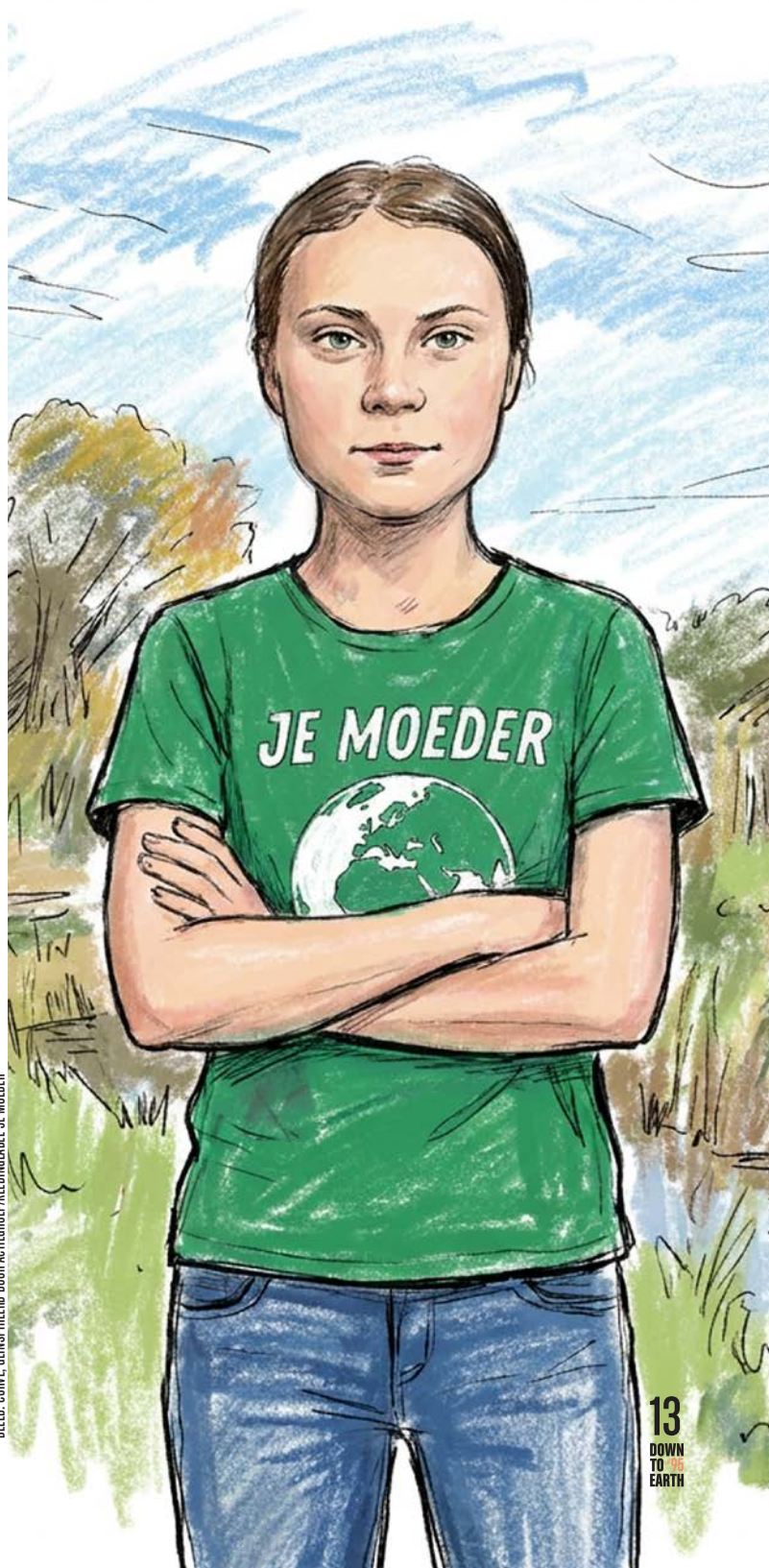
## Wie niet sterk is, moet grappig zijn

De klimaatbeweging is nu dat jongetje in de klas dat wordt gepest, online en offline: bekogeld, aangereden, genegeerd, uitgelachen. Van zijn spierkracht moet-ie het niet hebben: het is een geweldloze beweging.

### Hofnarren

Dus wat nu? Wie niet sterk is, moet grappig zijn. Maar moeten we dan de hele dag lopen grollen voor publieke steun? Pleasen? Moeten wij als hofnarren de boodschap met fluwelen handschoentjes brengen aan Aholdbaas Frans Muller, Shellman Frans Everts, KLM-CEO Marjan Rintel en die andere zonnekoninkjes? Welnee. Een hofnar wordt door de macht getolereerd omdat hij ongevaarlijk is. Een actiebeweging is grappig én gevaarlijk. Humor kan aanvallend zijn – denk aan lichtprojecties in de openbare ruimte van LED by Donkeys, zoals de projectie op het Teslahoofdkantoor in Berlijn van Elon Musk die de nazigroet brengt – of juist ontwapenend – een snoezig kinderprotestbordje met spelfout. Humor kunnen we op zoveel manieren inzetten.

Hoe dan?, denk je nu. En: Had iemand maar tips! Zette iemand maar drie soorten humor in de klimaatbeweging op een rijtje, in een soort activistische humorstijlgids. Geen nood. Komt-ie:



BEELD: CURVE, GEÏNSPIREERD DOOR ACTIEGROEP/ALEIDINGJABEL JE MOEDER

## Humor in de klimaatbeweging: the good, the bad and the cringe

Humor in de protestbeweging is op te delen in drie categorieën: een goede grap, een niet zo goede grap, en géén grap, maar onbedoeld grappig (cringe). Aan het einde van dit stuk herken en beheers jij ze alle drie. We nemen Greta Thunberg als leidraad.

### 1 The cringe: je actie is niet of alleen onbedoeld grappig

Welke klimaatacties heb jij onlangs voorbij zien komen? En welke emotie kwam daaruit naar voren? Het zal je misschien opvallen dat veel messaging behoorlijk serieus is. En verontwaardigd. Denk aan Greta Thunbergs *How Dare You?*-speech bij de Verenigde Naties in 2019. Of aan de XR-rebellen bij een bloemencorso in april, met slogans als 'BLOEMEN GIFTIG!' Beide mooie acties, die toch het mikpunt werden van memes en spotternij. Hoe kan dat?

Het zit 'm in de verontwaardiging, een emotie die een moreel beroep doet op de ander: voel met mij mee, help dit onrecht bestrijden! Je brengt jezelf daarmee in een kwetsbare positie en maakt die ander onbedoeld machtig. Dat maakt je een doelwit voor types die naar beneden willen trappen. Er wordt wel gelachen, maar óm jou. Je bent meme van de dag op Dumpert, je straatinterview gaat viraal om verkeerde redenen, je bent, kortom, cringe.

#### TIP:

Wat doe je als je per ongeluk cringe bent geweest? Denk gewoon: *what would Greta do?* Heeft die zich zitten schamen na haar VN-speech? Is die in een hoekje gekropen? Welnee. Er is maar één weg voorwaarts: *own it*. De macht die de tegenstander over jou heeft is jouw schaamte, en dat moet je de ander niet gunnen. Deel dat cringe filmpje, maak er nóg één, dan is er niks meer aan. Je bent cringe, maar je bent vrij.

### 2 The bad: je maakt een niet- supergoede grap

Slechte grappen bestaan niet, wat mij betreft, behalve wanneer iemand naar beneden trapt (gelukkig vind ik dat dan ook zelden grappig). Maar, dat gezegd hebbende, een grap kan wel een tikkeltje... oubóllig zijn. Wat op oma's verjaardag een dijkletser is, werkt misschien niet tegenover de CEO van Ahold. Wij van de klimaatbeweging blinken nogal uit in zelfspot: carnavaleske outfits (Haha, naakt! De varkens-onesie! De zwemband voor het waterkanon op de A12!) en woordspelingen (Hé ING, stop je fossiele verslavING!). Het is allemaal veel gekkigheid en zelfsatire, en weinig aanvallend.

#### TIP:

Wees aanvallend, bespot leiders, doe aan *naming and shaming*. Vergeet niet dat je klimaatactie draait om druk uitoefenen en de juiste schuldigen aanwijzen. Heb je toch per ongeluk een suffe grap gemaakt? Denk aan wat Greta zou doen: die is ook niet altijd serieus, laatst deed ze nog een dansje met Francesca Albanese. Wees blij dat er in ieder geval wat te lachen viel, dat je lol hebt gemaakt.



**Marthe van Bronkhorst** is psycholoog en schrijver en deed onderzoek naar hoe we emotionele boodschappen onthouden. Ze maakt een politieke podcast voor Radio Kookpunt en geeft politieke workshops.

### 3 The good: een grappige klimaatactie

Gelukkig zijn er vele fantastische voorbeelden van grappige klimaatacties, die schoppen naar boven en solidair zijn naar onder. Het ingrediënt voor een goede grap is meestal: een bizar persoon in een normale situatie, of een normaal persoon in een bizarre situatie.

Actiegroep Climate Defiance infiltrert rijkelui-diners, of schudt, verkleed als Satan, de hand van miljonnairs op straat: 'Wij kennen elkaar!' Milieudefensie zette een levensgroot 'hamsterrad van fortuin' op de stoep voor de Ahold-aandeelhoudersvergadering. Rende je in dat rad, dan vlogen er biljetten richting een koker 'aandeelhouders'. Kunstenaar PinoPotato verkoos met Greenpeace de Waterstaat-PVV'er Barry Madlener tot 'Oliebol van het jaar'. Muzikant Woody Grooves kaart dierenleed aan in schandalig optimistische *bangers*. En instagramaccount Earthly Education laat je kijken naar de schoonheid van de aarde en de gekte van ons 24-uurskapitalisme.

Humor kan de wereld veranderen. Denk nog eenmaal aan Greta toen Andrew Tate haar kwam bespotten met haar klimaatactivisme. "Wil je mijn auto's zien?" tweette Tate, of zoiets. "Yes," tweette Greta, "*please do enlighten me. Email me at smalldick-energy@getalife.com.*" Mede door de foto die Tate hierop stuurde, waarop zijn locatie traceerbaar was, werd hij opgepakt voor mensenhandel. Wat zag de wereld er toen eventjes mooi uit. ■



## ANNE MARIE FAASEN

In haar tuin meet Anne Marie bodem, lucht en leven. Met sensoren en theezakjes maakt ze zichtbaar wat er ondergronds gebeurt en hoe alles samenhangt.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: ROBERT ELSING

“Ik ben actief in een groengroep in mijn wijk en kwam zo in aanraking met Meet Je Stad, een burgerwetenschapsproject van de provincie Utrecht. Met een simpel apparaatje – een pvc-buis waarin een chip zit – meet je de temperatuur en luchtvochtigheid in je tuin. Die data gaan elk uur naar een centraal platform. Eens per jaar komen alle ‘meters’ bij elkaar om kennis uit te wisselen. Tijdens zo’n bijeenkomst hoorde ik dat het KNMI onze metingen gebruikt om bijvoorbeeld hitte-eilanden in kaart te brengen, juist omdat hun eigen meetstations vooral buiten de stad staan. Ik vond het ontzettend motiveerend dat je met zo’n simpel apparaatje bleek te kunnen bijdragen aan de wetenschap.

Een ander project waar ik aan meedoe, is Pientere Tuinen. Daarbij meet je via een sensor in de bodem de temperatuur en het vochtgehalte. De gegevens worden onder andere gecombineerd met weerdata en bomenkaarten, zodat onderzoekers en bewoners leren hoe vergroening hittestress, droogte en biodiversiteit beïnvloedt. In mijn tuin heb ik met mijn buurman een inheemse haag geplant. We willen ook weten wat die met de bodem doet. Daarom heb ik de sensor eronder gezet. Die haag trekt ontzettend veel bestjes aan. Die tel ik trouwens ook, via ObsIdentify.”

### Theezakjes

“Via Pientere Tuinen doe ik ook mee aan een theezakjesonderzoek van de Universiteit Utrecht, waarmee je de

afbraaksnelheid in de bodem kunt onderzoeken. In februari heb ik vier theezakjes in mijn tuin begraven, die ik drie maanden later weer moest opgraven. Thee is plantaardig en wordt op dezelfde manier afgebroken als ander plantmateriaal. Hoeveel er is afgebroken, laat zien hoe actief het bodemleven is. Ik ben heel benieuwd naar de resultaten.

Door die projecten te combineren ga je zien hoe alles samenhangt: bodemkwaliteit, vochtigheid, de hoeveelheid groen in tuinen. Wat er in het groot speelt, zie je op microniveau terug in je eigen tuin. Burgerwetenschap inspireerde me zelfs om een opleiding tot ecologisch adviseur te volgen. In mijn wijk probeer ik anderen mee te krijgen, bijvoorbeeld via de bijtelling.” ■

## Blik op/Europa

Omdat de klimaatcrisis zich niets aantrekt van landsgrenzen, is klimaatbeleid effectiever als we gezamenlijk optrekken. Hoe staat het met de Europese ambitie om in 2050 klimaatneutraal te zijn? In deze serie bericht Hans Wetzels vanuit standplaats Brussel.



Onderzoeksjournalist  
Hans Wetzels

# De Brusselse aanval op ngo's is nog lang niet voorbij

Een speciale werkgroep van het Europees Parlement onderzoekt of milieuorganisaties ongeoorloofd lobbyen met EU-geld. Nu bewijs uitblijft, dringt een andere vraag zich op: waarom willen rechtse partijen ngo's toch blijven aanpakken?

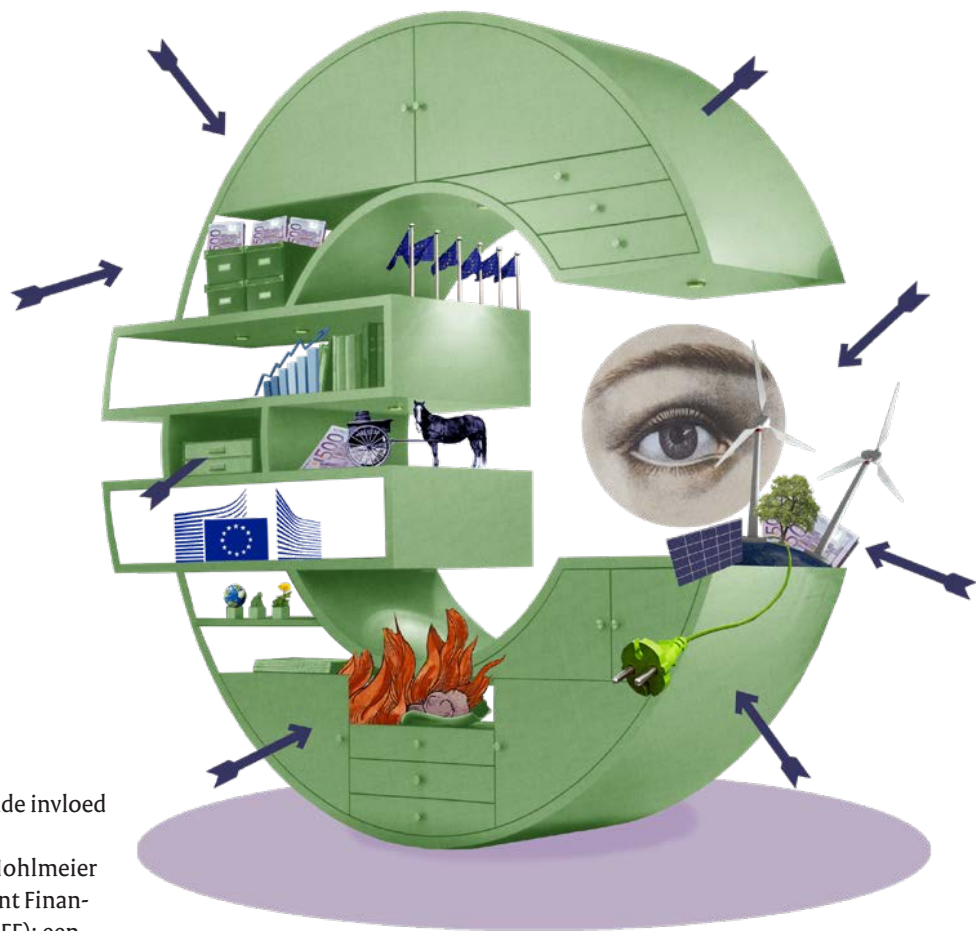
TEKST: HANS WETZELS BEELD: ANNET SCHOLTEN

Vaak komt het niet voor dat leden van het Europees Parlement elkaar de tent uit vechten. Maar tijdens de eerste bijeenkomst van de Scrutiny Working Group – een parlementaire werkgroep die de EU-financiering van ngo's tegen het licht moet houden – sloeg de vlam flink in de pan. In november afgelopen jaar vlogen de scheldkanonnades en verwijten door de vergaderzaal in Straatsburg. Vervolgens stonden alle progressieve parlementsleden op en liepen boos weg. Sindsdien worden de bijeenkomsten van de Scrutiny Working Group (zie kader op volgende pagina) geboycot door alle sociaaldemocratische, liberale, linkse en groene fracties in het parlement, vertelt Gerben-Jan Gerbrandy (D66) namens de liberale fractie Renew: “De enige reden om deze werkgroep op te richten, was de beschuldiging dat groene ngo's voor het

karretje van de Europese Commissie zouden zijn gespannen om het parlement te beïnvloeden. Maar daarvan blijkt nooit sprake te zijn geweest. Dit onderzoek is daarom niets minder dan een heksenjacht op maatschappelijke organisaties.”

### Schaduwnetwerk

Wat is hier precies aan de hand? Om dat te begrijpen moeten we terug naar een artikel dat *De Telegraaf* in 2025 publiceerde. Europarlementariër Dirk Gotink (NSC) en zijn Duitse collega Monika Hohlmeier (CSU – beiden lid van de machtige christendemocratische Europese Volkspartij EVP) zouden geheime contracten hebben ingezien waaruit blijkt dat milieuorganisaties naast geld ook marsorders ontvingen van de Europese Commissie om stiekem het parlement te belobbyen. Volgens het tweetal bestond er zelfs een uitgebreid schaduwnetwerk



van groene ngo's met vergaande invloed op het EU-beleid.

Concreet richtten Gotink en Hohlmeier hun aanval op het L'Instrument Financier pour l'Environnement (LIFE): een subsidieprogramma met 5,4 miljard euro in kas – tussen 2021 en 2027 – om ngo's te ondersteunen die zich bezighouden met bijvoorbeeld natuurbeheer, klimaatmitigatie en de energietransitie. Zo ontvangt Natuurmonumenten bijvoorbeeld geld om de waterhuishouding in Nederlandse natuurgebieden te verbeteren. Maar een deel van het LIFE-geld wordt door ngo's in Brussel en Straatsburg gebruikt voor belangenbehartiging en de beïnvloeding van EU-beleid. Door die steun wil de Commissie het maatschappelijke middenveld in staat stellen om tegenwicht te bieden aan de in Brussel en Straatsburg alomtegenwoordige bedrijfslobby.

Uit verschillende onderzoeken bleek al snel dat er van illegale lobbypraktijken geen sprake is. Door hun pijlen te richten op de financiering van ngo's, willen de EVP-parlementariërs kritische tegenstemmen juist de mond snoeren, vertelt Faustine Bas-Defossez van het Europees Milieubureau (EEB, een netwerk van milieuorganisaties): "Na een maand was wel al duidelijk dat die Scrutiny Working Group zijn hele bestaansrecht dankt aan een gefabriceerd schandaal. Wij ontvangen subsidie van de Commissie om onze kosten te dekken, geen marsorders om het parlement te beïnvloeden."

### Geheime contracten

Voor de duidelijkheid: er bestaan wel degelijk contracten tussen de Commissie en milieuorganisaties die geld ontvangen en die contracten zijn inderdaad geheim. Tijdens mijn werk voor onderzoeksplatform *Follow the Money* kon ik verschillende van die overeenkomsten inzien. Ik trof daarin geen gekke dingen aan. Journalisten van weekblad *De Groene Amsterdammer* en nieuwssite *Politico* kregen eveneens inzage en vonden ook niets wat de claim rechtvaardigt dat ngo's namens de Commissie het parlement beïnvloeden. Wel moeten ontvangers van LIFE-subsidies een gedetailleerde verantwoording aanleveren om uiteen te zetten waaraan ze het geld willen gaan besteden: bijvoorbeeld tien bijeenkomsten houden

**“De Scrutiny Working Group dankt zijn hele bestaansrecht aan een gefabriceerd schandaal”**

in het parlement, een manifestatie organiseren tegen een handelsverdrag of informatiefolders drukken. D66-politicus Gerben-Jan: "Ik wil best geloven dat er zaken zijn aangetroffen waarover je kunt discussiëren of die met EU-geld gesubsidieerd moeten worden. Maar op een gegeven moment zijn er mensen met een geheel eigen agenda op deze trein gesprongen en hebben specifiek de aanval ingezet op milieuorganisaties."

### Politiek onwenselijk

Ook de Europese Rekenkamer heeft geen bewijs gevonden dat er regels overtreden zijn door organisaties die LIFE-subsidie ontvangen. Wel stelt zij in een kritisch rapport dat de werkwijze van de Commissie over de toekenning van zulke subsidies transparanter moet. Frappant detail in deze hele kwestie is dat CSU-politica Monika Hohlmeier zelf op de loonlijst bleek te staan (voor 75.000 euro per jaar) van een Duitse landbouwonderneming die voor een klimaatproject eveneens miljoenen euro's opstrijkt uit het LIFE-programma. Toch ging het in de vier keer dat de Scrutiny Working Group tot nu toe bij elkaar is gekomen bijna alleen over ngo's. In februari moest de rapporteur van de werkgroep zelfs

toegeven dat het onderzoek niet ging over “iets illegaals”, maar over de vraag wat “politiek onwenselijk is”.

Volgens Faustine van de EEB raakt deze uitspraak de kern van de zaak. Veel politici van rechts-conservatieve snit beschouwen te veel invloed van het maatschappelijke middenveld op de economie, de markt en het bedrijfsleven immers als ongewenst, zegt ze: “Ik denk dat het doel vanaf het begin is geweest om ervoor te zorgen dat wij onze plek aan tafel verliezen. Alles – variërend van sociaal tot klimaatbeleid – wat de beweegruijmt van bedrijven zou kunnen inperken, willen veel rechtse politici liever niet.”

Die ontwikkelingen staan volgens een recent rapport van de internationale ngo-coalitie Civic Forum niet op zichzelf. In steeds meer Europese landen worden ngo's gebombardeerd tot 'buitenlandse agenten' vanwege de internationale subsidies die ze ontvangen. Ook in Nederland vindt 86 procent van het maatschappelijke middenveld dat de ruimte om hun werk te doen de afgelopen twee jaar is verslechterd.

## Veehouderij

Na vier bijeenkomsten heeft ook de Scrutiny Working Group van het parlement nog steeds geen bewijs gevonden voor illegaal lobbywerk door ngo's. Voorzitter Andreas Schwab (eveneens EVP-lid) laat in een reactie weten een “grote hoeveelheid documentatie” te hebben ontvangen van de Commissie. Om de “meer dan 1.000 documenten” grondig te kunnen analyseren is het mandaat van de werkgroep met zes maanden verlengd. Verschillende bronnen in het parlement hebben laten doorschemeren dat het enthousiasme voor de Scrutiny Working

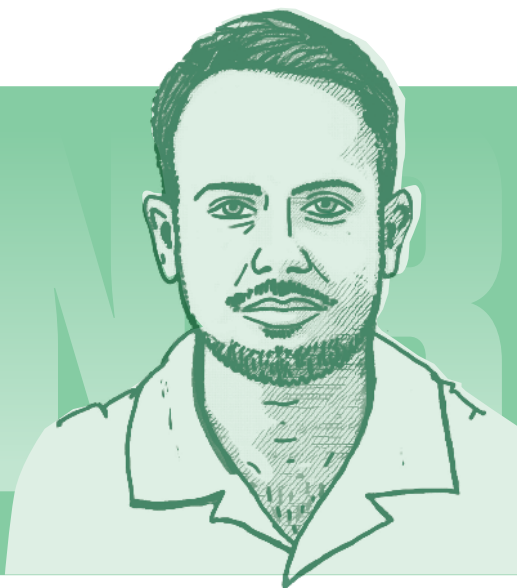
## “EU-beleid zal in de toekomst nog meer gericht zijn op de belangen van het bedrijfsleven”

### Scrutiny Working Group

De Scrutiny Working Group is een tijdelijke werkgroep van het Europees Parlement die onderzoekt hoe ontvangers van EU-subsidies dat geld gebruiken – te beginnen met het subsidieprogramma LIFE dat milieu- en klimaatprojecten van zowel ngo's als bedrijven ondersteunt. De groep werd in juni 2025 opgericht binnen de parlementaire commissie Begrotingscontrole (CONT). Formeel bestaat de werkgroep uit Europarlementariërs uit verschillende politieke fracties. Het initiatief kwam echter van de christendemocratische EVP en de conservatieve en radicaal-rechtse partijen. Progressieve fracties hebben de bijeenkomsten vanaf het begin geboycot omdat zij de werkgroep zien als een politiek gemotiveerde aanval op ngo's en het maatschappelijke middenveld.

Group vanwege het gebrek aan resultaat inmiddels bekoeld is bij de leiders van de machtige EVP. Milieuorganisatie EEB vreest evenwel dat de verlenging van het mandaat met zes maanden een tactische zet is, omdat binnenkort de onderhandelingen beginnen voor de volgende meerjarenbegroting van de EU. In die context zal ook een besluit genomen worden over de toekomstige financiering van bijvoorbeeld het LIFE-Programma. Dat vermoeden wordt gesterkt door het feit dat een Frans EVP-lid in april een passage over ngo's wist toe te voegen aan een rapport dat eigenlijk over veehouderij ging. In die passage wordt opgeroepen om iets te doen tegen de “ongeoorloofde beïnvloeding” van EU-beleid en de financiering stop te zetten van organisaties die zich schuldig maken aan “gericht lobbyen”. Bijna de voltallige EVP stemde voor, Gerben-Jan van D66 tegen: “Het is de rechtse fracties nog niet gelukt om LIFE te killen. Daar ben ik zeer tevreden over, want het is een bijzonder effectief programma als je het hebt over de impact ervan op natuur en milieu. Maar dan komt er nu toch weer zo'n amendement in een rapport over veehouderij. Dus dit gevecht is nog niet klaar.”

Ook Faustine zucht diep als het gaat over de voortdurende verdachtmakingen van ngo's. “Deze nieuwe episode bevestigt weer wat wij al vanaf het begin dachten: dit gaat helemaal niet om een zogenaamd groen lobbyschandaal. Dit gaat om geld en over voorkomen dat wij ons werk kunnen doen. Het eindeffect daarvan is dat EU-beleid in de toekomst nog meer gericht zal zijn op het behartigen van de belangen van het bedrijfsleven. En de eerste slachtoffers daarvan zijn altijd de volksgezondheid en het milieu.” ■



## Naar de haaien

**S**an Andrés is een tropisch eilandje vlak voor de kust van Nicaragua, maar officieel Colombiaans grondgebied. Befaamd om z'n zee in zeven kleuren, trekt het eiland heel veel Colombiaanse en Braziliaanse toeristen, en Israëliische soldaten op moordverlof.

De oorspronkelijke bewoners van het eiland, de Raizal, een zwarte Engelssprekende puriteins- protestantse gemeenschap, worden door al het vakantiegeweld volstrekt weggedrukt en zijn nog slechts een minderheid.

Het eiland, dat zeventien keer kleiner is dan Texel, heeft een bevolking van 80.000 inwoners en trekt meer dan een miljoen toeristen per jaar. Dat levert enorme afvalproblemen op. Vervuiling is er ook door de ronkende motoren en scooters die overal zijn. Waar ik ook ga of sta, ik word gek van de herrie.

San Andrés kent het derde grootste koraalrif ter wereld. Het is vanwege dit rif dat ik het eiland bezoek. Ik wil weten hoe het met de kraamkamer van de Caribische Zee gaat. Eenmaal onder water huil ik mijn duikbril vol. Het koraal is morsdood en bedekt met algen. Het kwetsbare organisme is niet opgewassen tegen de hoge zeetemperaturen en de massale overbevolking op het eiland, dat alsmear meer rioolwater, plastic en chemicaliën in de kristalheldere zee brengt. Tot overmaat van ramp trok in november 2020 Iota, een type 5-orkaan, vlak langs het eiland. San Andrés bleef gespaard, maar niet het koraalrif.

Halfdronken toeristen vertrappen met hun waterschoentjes wat nog in leven is. Getergde verpleegsterhaaien zwemmen nerveus rond. Ze lijken angstaanjagend, maar hebben geen scherpe snijtanden. Het maakt de dieren 'aaibaar'. Toeristen zwemmen tot op enkele centimeters afstand, raken de haaien aan of trappen nietsvermoedend op hun kop, terwijl ze zelf lachend boven het water poseren. Nu ben ik het huilen voorbij. Schreeuwend kom ik boven water. Een groepje toeristen kijkt me verbaasd en dan lachend aan. Het is omdat het van Jezus niet mag, maar bijna bad ik dat de haai wél scherpe tanden had.

San Andrés is verwoest, zo weten ook de Raizal. Hun ouderwetse kerken vormen hun laatste toevluchtsoord. Daar tref ik ze, luid biddend voor hun eiland en al die ongewenste bezoekers, aan. De zorg en liefde in hun woorden raken mij. Hoewel het bloedheet is, krijg ik kippenvel.

"We leven weer in de tijd van Noach", zegt de predikant na afloop van de dienst. "Maar voor de storm die nu op ons afkomt, bestaat geen geschikte boot."

Slapeloos luister ik die nacht naar het bulderen van de golven en het brullende geroep van scooters. Op mijn telefoon lees ik berichten over een naderende Super El Niño. De predikant had geen woord te veel gezegd. Hoewel dit cynische weerfenomeen, als gevolg van opwarmende zeetemperaturen, om de zoveel jaar voorkomt, is er nu een op komst die zijn gelijke niet kent. Het gevolg? Extreme stormen, gruwelijke droogte, massale natuurbranden. In andere gebieden juist hevige regenval en allesvernietigende modderstromen. Naar verwachting wordt 2026 een van de heetste jaren ooit gemeten en dan moet de echte piek dit najaar nog komen.

Niet voor het eerst besef ik dat we een nieuwe ARC moeten bouwen; een actie-responscomité, om ons voor te bereiden op alles wat er op ons afkomt. Maar ook om elkaar vast te houden en te redden wat er te redden valt. En dan toch vooral geen spullen, maar heel veel dieren. Want als we dan allemaal naar de haaien gaan, dan toch wel het liefst mét hen. ■

---

### Eenmaal onder water huil ik mijn duikbril vol

---

Om de stormen van deze tijd het hoofd te bieden werkt Mounir Samuel – geïnspireerd door het verhaal van de ark van Noach – aan een nieuwe, moderne ARC: een Actie Respons Comité. Op Substack neemt hij de lezer wekelijks mee in zijn denken, en naar de uithoeken van de wereld waar hij leert van lokale gemeenschappen en inheemse bevolkingsgroepen. Reis mee op [substack.com/@arcnewsletter](https://substack.com/@arcnewsletter) (zonder betaalmuur).

# Doe het lekker zelf/fietsen voor je eten

Een beter milieu, waar begin je? Bij de grote vervuilers, natuurlijk. Maar je kunt ook zelf aan de bak! Door zo lokaal mogelijk te eten bijvoorbeeld. Doe-het-groener Hilde Wijnen fietst een week lang naar de boer in plaats van langs de supermarkt.

TEKST: HILDE WIJNEN ILLUSTRATIES: PÉPÉ SMIT



(midden in de stad, op 700 meter van mijn huis) nog steeds gemalen. In de molenwinkel is meel te koop. Ik stap naar binnen om een pak buurtbloem te scoren, maar wil eerst weten waar het graan eigenlijk vandaan komt. Ik word naar de nok van de molen gestuurd. Op de laatste trede van een gigantisch steile ladder hoor ik van een enigszins norse molenaar dat het graan van overal en nergens komt en meestal uit de Verenigde Staten, waar het goedkoop geproduceerd kan worden. Helaas: geen bloem voor mij.

Een dag later hoor ik bij de desembakker (1,1 kilometer) dat er bij een andere molen in de stad wél met lokale granen wordt gewerkt. Of er ook buurtbloem te koop is, weet hij niet, maar in de bakkerij zijn twee broden te koop van granen die in deze 15e-eeuwse watermolen zijn gemalen van graan uit een dorp verderop. Tof! Die steek ik alvast in mijn zak.

## Stadsboerderijtocht

Ik laat de bloem voor wat-ie is en ga verder met een stadsboerderijtocht. Binnen de stadsgrenzen liggen twee kinderboerderijen (2,2 en 6,8 kilometer) en een heuse zuivelboerderij (3,9 kilometer), alle drie uitgerust met een winkel. Dat móét wel iets opleveren. De kinderboerderijen verkopen alleen vlees van eigen boerderij, zo blijkt. Daar heb ik niks aan, als met-veganisme-flirtende vegetariër. Er zijn ook groenten, vertelt de winkelmedewerker, maar waar die vandaan komen, is haar niet bekend. Ik hou het bij de groenten uit mijn groenteabonnement en fiets door naar de zuivelboerderij.

Die ligt midden tussen een stel uitvalswegen, een industriegebied, een enorme brug en een treinspoor. Tegen die surrealistische achtergrond staan de koeien kalmpjes te grazen in hun kleine groene

## Ei van dichtbij

Een week lang lokaal eten, dat wordt een uitdaging. Gelukkig hoef ik niet helemaal vanaf nul te beginnen. Bijna 8 kilometer van mijn huis ligt de biologisch-dynamische boerderij waar mijn wekelijkse groenteabonnement vandaan komt. Er is ook een boerderijwinkel bij, daar ga ik natuurlijk een kijkje nemen. Maar eerst haal ik mijn groentetas op bij het afhaalpunt.

Het 'trefpunt voor een duurzame leefstijl' waar ik mijn groenten wekelijks ophaal, ligt 800 meter van mijn huis. In de bijbehorende winkel vind ik, behalve een tot de nok toe gevulde tas met knisperfris groen, tot mijn grote geluk een kleine collectie lokale etenswaren, onder andere van Land van Ons. De burgercoöperatie koopt landbouwgrond op en verpacht die aan boeren die biologisch werken, om zo het landschap en de bio-

diversiteit te herstellen. Niet rechtstreeks van de boer, maar toch: boekweitpasta van Nederlandse bodem, hoe leuk is dat!

### Buurtbloem

Op de terugweg fiets ik langs een van de bezienswaardigheden van mijn buurt, een 19e-eeuwse korenmolen. Hier wordt



oase. De boerderijwinkel is groter dan verwacht en lijkt verdacht veel op een (buurt)supermarkt. Er zijn plastic flessen met (niet-biologische) melk, yoghurt, vla en hangop van eigen koeien, de rest van de producten komt van andere boeren uit de regio. Het begrip lokaal wordt een beetje ruim genomen, zie ik wanneer ik een blikje limo uit België inspecteer. Waarschijnlijk komt er een groothandel aan te pas om de winkel te bevoorraden, maar vooruit: het is een charmant idee. Leuk is de melktap, waar je je eigen fles kunt vullen.

### Mini-super

Op naar de biologisch-dynamische boerderij dan maar. Behalve veel auto's kom ik onderweg een ooievaar tegen, ik vat het op als een teken dat ik op de goede weg ben. De boerderij is een feestje om te bezoeken. Er zijn moestuinplantjes te koop en de werknemers hebben er duidelijk zin in.

Toch is ook deze winkel eigenlijk een minisuper. Niks mis mee, maar behalve verse groenten van het land (die ik dus al ontvang via mijn abonnement) liggen de schappen vol met producten



die ik net zo goed in de biowinkel in de stad kan kopen. Wel ga ik de deur uit met eitjes van eigen kippen.

### Automatiek

Terug in de stad vind ik zowaar nog een winkel met producten die rechtstreeks van de boer komen. In een klinisch ogende automatiek (2,2 kilometer van mijn huis) wordt geen plaatselijke bamischijf verkocht, maar kan regionale boter, streekkaas en ei van dichtbij uit de muur worden getrokken. Via een scherm kies je wat je hebben wil, je betaalt, het juiste luikje gaat open en de boerenbuit is binnen. Handig hoor, maar blij word ik er niet van, dus ik spring weer op mijn fiets en ga op zoek naar meer romantiek.

En die vind ik. Vijf kilometer van de trekmuur ligt, naast een poederroze huis met uitzicht op een weelderige rivier, een pluktuin met een pieplein kraampje erbij. Honing, jam, azijn, siroop, mosterd, ik word er buitengewoon gelukkig van (en vreselijk jaloers op dat huis, maar dat heb ik ervoor over). Betalen doe je door contant geld in een glazen pot te stoppen

## Doe het lekker zelf (en nu jij)!

- 1  
Pomp je banden op.
- 2  
Pak je regenjas in. Of smeer je in met zonnebrandcrème.
- 3  
Stippel een route uit. Op [fietsenvoormijneten.nl](http://fietsenvoormijneten.nl) kun je kijken of er in jouw regio kraampjes, boerenwinkels en andere plaatselijke verkooppunten zijn.
- 4  
Al fietsend kom je nieuwe plekken tegen en daar zijn ook vaak mensen met tips te vinden. Laat je verrassen!

of geld over te maken op een rekeningnummer dat op een briefje staat. Met mijn schatten (pompoenjam!) vervolg ik mijn weg. Als ik 1,5 kilometer later ook nog ketchup van wildpluk-groenten en noga met voedselboswalnoten bemachtig in de plaatselijke voedselboswinkel, is mijn lust in lokaal lekkers weer helemaal terug. ■

### KOSTEN:

.....

Fietskilometers, zo veel je maar wilt! Lokaal eten is zo duur als je het zelf maakt. Kanttekening: producten die niet fabrieksmatig gemaakt worden, zijn over het algemeen duurder dan supermarktvoedsel. Voor de wildpluk-ketchup betaalde ik bijvoorbeeld 7,95 euro. Een luxeproduct dus in plaats van fastfood.

.....

# “De overheid denkt te snel dat burgers klimaatmaatregelen niet steunen”



**We denken massaal dat anderen minder geven om het klimaat dan wijzelf. En juist die misvatting zit effectief beleid in de weg, stelt omgevingspsycholoog Linda Steg. Terwijl het draagvlak er al lang is.**

**D**it voorjaar publiceerde de Wetenschappelijke Klimaatraad (WKR) het rapport ‘Aan de slag met gedrag! Duurzaam en adaptatiegedrag gemakkelijk én vanzelfsprekend maken’. Met leefstijlveranderingen kan een enorme klimaatwinst worden behaald, stelt hoogleraar omgevingspsychologie Linda Steg, voorzitter van de commissie die het advies schreef. De crux hierbij: burgers willen wel, maar het wordt hen nu te lastig gemaakt. Hoog tijd voor de overheid om in actie te komen.

*Uit onderzoek blijkt dat 78 procent van de burgers voorstander is van klimaatmaatregelen, maar die steun wordt structureel onderschat. Hoe komt dat?*

“Omdat mensen al gauw denken dat ánderen klimaatmaatregelen niet steunen. Ik zag dat verschijnsel ook bij mijn promotieonderzoek over autogebruik. Toen ik respondenten vroeg wat ze vonden van maatregelen om autogebruik te laten afnemen, waren zijzelf positiever dan ze dachten dat anderen zouden zijn. Net zoals mensen vaak denken dat zij de betere chauffeur zijn, denken ze al snel: ik geef meer om het milieu dan anderen. Elkaar onderschatten doen niet alleen burgers onderling, ook politici en beleidsmakers denken vaak dat medeburgers het milieu niet zo belangrijk vinden.”

*Er is toch ook veel weerstand tegen klimaatbeleid? Denk aan de boeren die afdwongen dat de landbouwtransitie in de ijskast belandde.*

“Tegenstanders van klimaatbeleid roeren zich in het publieke debat meer dan voorstanders. Ze krijgen ook veel aandacht – slecht nieuws verkoopt immers beter. De overheid moet op basis daarvan niet zomaar afzien van beleid. Die moet steeds goed nagaan of die weerstand onder de meerderheid in de samenleving leeft of dat we alleen de luidste schreeuwers horen. En kijken of zorgen kunnen worden weggenomen door aanvullend beleid. En de overheid moet pilots doen! Uit onderzoek blijkt dat mensen achteraf veel positiever oordelen over een verandering dan vooraf. Ze denken namelijk eerst vooral in termen van wat te verliezen is, maar zien na invoering van nieuw beleid allerlei voordelen die ze hadden onderschat.

Mooi voorbeeld is de invoering van prijsbeleid in Stockholm, waarbij automobilisten moesten gaan betalen als ze het centrum in wilden. Daar was veel discussie over. Er is toen besloten tot een pilot met daarna een referendum. Vooraf waren velen tegen, maar na 6 maanden stemde de meerderheid voor. Men had ervaren dat het fileprobleem afnam, de milieukwaliteit verbeterde, parkeren makkelijker werd en het goedkoper uitpakte dan verwacht.”

*Nederland kan veel klimaatwinst boeken door in te zetten op leefstijlveranderingen bij burgers, zegt de WKR. Dat past wel erg in het neoliberale frame, waarbij bedrijven hun verantwoordelijkheid afschuiven op burgers.*

“In ons advies over gedragsverandering gaan we als Klimaatraad juist in tegen de neiging de bal bij consumenten te leggen. Een van onze belangrijkste boodschappen luidt: als je gedrag van individuen wilt veranderen, moet je het systeem veranderen. Zodat mensen kunnen handelen in overeenstemming met wat ze belangrijk vinden, zoals het klimaat. In het huidige systeem is het moeilijk om duurzaam gedrag te vertonen. Overheden moeten actie ondernemen, zodat duurzame keuzes voor consumenten makkelijker, betaalbaarder en vanzelfsprekender worden.”

*Gaan mensen niet te makkelijk voor behoeftebevrediging op de korte termijn? Omdat ze een verre reis maken blijktbaar belangrijker vinden dan klimaatverandering?*

“Het punt is dat mensen nu voortdurend worden verleid tot niet-duurzame consumptie. Door bijvoorbeeld fossiele reclames, en door fossiele subsidies die klimaatvriendelijke opties goedkoper maken dan duurzame. Het is aan de overheid dit te veranderen, door eerst duurzame keuzes mogelijk en aantrekkelijker te maken, daarna onduurzaam gedrag onaantrekkelijker, en tot slot perverse prikkels die mensen aanzetten tot klimaatvriendelijk gedrag weg te halen. Wil je bijvoorbeeld autogebruik verminderen, dan moet je eerst goede alternatieven zoals veilige fietspaden bieden. Daarna kun je autogebruik ontmoedigen, bepaalde gebieden afsluiten voor autoverkeer bijvoorbeeld. En met een verbod op autoreclames zorg je dat mensen niet alsnog verleid worden tot kopen en gebruiken van auto's.”

*Ah, de klassieke 'carrot-and-stick'-aanpak. Welke gedragspsychologische inzichten zijn nog meer bruikbaar om duurzame keuzes te bevorderen?*

“Ook heel effectief: het veranderen van standaardopties. Wanneer je een vegetarische maaltijd als dagschotel aanbiedt, kopen veel meer mensen die dan anders. Of neem het ophalen van dieetwensen. Het is nu gebruikelijk dat je een speciaal hokje moet aankruisen als je vegetarisch wil eten. Als je het omdraait en mensen vraagt zich te melden als ze vlees bij hun lunch willen, vermindert dit de vleesconsumptie. Je zet zo een andere norm en dat werkt.

Oog hebben voor rechtvaardigheidsgevoelens is eveneens belangrijk. Onderzoek laat zien dat die, veel meer dan bijvoorbeeld iemands opleidingsniveau, leeftijd of kennis over klimaatverandering, een voorspellende factor zijn voor draagvlak voor beleid. Je moet dus zorgen voor een eerlijke verdeling van kosten en baten, tussen consumenten en bedrijven, en tussen mensen onderling. Ook moet je voorkomen dat kwetsbare groepen slechter af zijn bij milieumaatregelen, terwijl zij vaak het minst bijdragen aan klimaatverandering. Dergelijke on-



rechtvaardigheid wordt nu vaak aangevoerd als argument tégen klimaatbeleid. Maar het betekent natuurlijk niet dat je géén beleid moet voeren. Je moet rechtvaardiger beleid voeren.”

*Sommige mensen zetten stimulering van milieubewust gedrag door de overheid weg als betutteling.*

“Dat is een narratief dat sommige bedrijven graag voeden. Maar het bedrijfsleven betuttelt ons ook! Dat weet goed hoe ze consumenten moeten verleiden en beïnvloeden, door bijvoorbeeld advertenties voor verre reizen en flitsende auto's, of met stuntaanbiedingen voor vlees. Overheden – ook lokale – kunnen die perverse prikkels aanpakken. En maatregelen nemen op het gebied van infrastructuur en voorzieningen die duurzaam gedrag gemakkelijker en vanzelfsprekender maken. Dat is geen betutteling, maar vergroting van keuzevrijheid. Kijk hoe succesvol dat was op het gebied van recycling. Nederlanders vinden het tegenwoordig doodnormaal om papier en glas te scheiden van ander afval. Hieruit blijkt dat mensen duurzaam handelen, in overeenstemming met hun individuele motivatie, als dat wordt gefaciliteerd door de juiste voorzieningen te creëren.”

“De macht van de bedrijvenlobby die geen belang heeft bij klimaatbeleid is groot”

*Zien we in Den Haag momenteel geen groot gebrek aan motivatie en ruggengraat als het gaat om milieu- en klimaatbeleid?*

“Daarom beschrijft ons advies niet alleen hóe je duurzaam consumentengedrag faciliteert, maar ook wat nodig is om ervoor te zorgen dat de overheid hierop inzet. Cruciaal is vermindering van de macht van de bedrijvenlobby die geen belang heeft bij klimaatbeleid. Die heeft nu heel veel invloed op het debat en de politieke besluitvorming. De stem van burgers moet beter gehoord en meegewogen worden. Bijvoorbeeld met een Nationaal Burgerberaad Klimaat, zoals vorig jaar werd georganiseerd. Of door het aan tafel uitnodigen van organisaties die de stem van burgers vertegenwoordigen. Zoals Milieudefensie.”

### Commentaar

Reint Jan Renes, Anke Bergmans en Marijn de Bruin reageren. Zie volgende pagina.

## Anke Bergmans

Oprichter duurzaam marktonderzoeksbureau Mountainview Research

“Bedrijven besteden miljarden aan het beïnvloeden van gedrag. Daar worden de slimste marketeers, psychologen en gedragswetenschappers voor ingezet. Waarom zou de overheid die kennis niet gebruiken om duurzaam gedrag aantrekkelijker te maken? Marketeers begrijpen heel goed dat mensen vaak geen rationele keuzes maken en zijn heel goed in mensen verleiden tot het kopen van dingen waarvan ze nog niet wisten dat ze ze wilden hebben. Ons snelle, intuïtieve brein neemt veel beslissingen op de automatische piloot, terwijl het rationele brein energie kost. Klimaatverandering is een complex en abstract probleem, dus veel mensen schuiven dat onbewust naar de achtergrond. Maak daarom de duurzame keuze ook de makkelijkste keuze.

Ook onze neiging tot kopeergedrag kun je benutten. Dat zie je bij zonnepanelen of geveltuintjes. Zodra mensen zien dat anderen iets doen, volgt de rest vanzelf. De meeste mensen zijn bovendien huiverig voor verandering. Grote verhalen over een compleet andere samenleving spreken vooral een kleine groep pioniers aan. Om een grote groep mensen in beweging te krijgen is het veel effectiever om kleine, haalbare stappen normaal te maken. Overigens vind ik niet dat mensen eerst intrinsiek gemotiveerd moeten zijn. De meeste mensen vragen zich af: *What's in it for me?* Gezondheid, comfort of geld besparen zijn vaak sterkere motivaties dan duurzaamheid. Als iemand een elektrische auto koopt omdat benzine

**“Onze neiging tot kopeergedrag kun je benutten”**

duur is of zijn eigen beker meeneemt voor korting op koffie, heeft dat uiteindelijk hetzelfde effect.”

## Reint Jan Renes

Lector psychologie voor een duurzame stad aan de HvA, mede-auteur van *Alleen als jij het ook doet*.

“Ik ben het in grote lijnen eens met Linda

Steg: er zijn allerlei barrières in de samenleving die duurzaam gedrag moeilijk maken. Maar wat we niet moeten onderschatten, is dat draagvlak niet automatisch hetzelfde is als gedragsverandering. Dus die 78 procent zegt niet zoveel. Mensen zeggen vaak: de overheid moet iets doen aan klimaatverandering. Maar zodra het concreet wordt – minder vlees eten, rekeningrijden, een windmolen in de buurt – ontstaat er weerstand. Dan raakt het aan comfort, gewoontes, status of dingen waarvan mensen het gevoel hebben dat ze daar recht op hebben.

Dat komt ook doordat we onszelf steeds meer zijn gaan zien als consument in plaats van als burger. Dat is een frame van het bedrijfsleven dat de politiek heeft overgenomen, terwijl de politiek er juist is voor het collectief. De overheid mag mensen meer aanspreken op: wat vinden

**“Draagvlak is niet hetzelfde als gedragsverandering”**

we belangrijk voor elkaar en voor toekomstige generaties? Dat is niet per se het zoveelste kledingstuk voor de laagste prijs. Een tweede reden waarom een groot draagvlak niet per se leidt tot duurzamer gedrag is dat mensen pas in beweging komen als ze zien dat anderen ook wat doen: andere burgers, maar ook de overheid en bedrijven. Daarbij spelen rechtvaardigheidsgevoelens een rol. Uit een recent SCP-rapport blijkt dat de meerderheid van de Nederlanders vindt dat de kosten van de klimaataanpak oneerlijk verdeeld zijn tussen burgers en bedrijven (82 procent) en tussen arme en rijke burgers (78 procent). Het principe ‘alleen als jij het ook doet’ zit dus heel diep in ons. Wat mensen daarin weleens vergeten is dat zij óók ‘de ander’ zijn: ze kunnen zelf ook anderen beïnvloeden met hun gedrag.”

## Marijn de Bruin

Hoofd Beleid, Onderzoek en Ontwikkeling, Milieudefensie

“Op heel veel terreinen is de overheid

geneigd om de verantwoordelijkheid bij de individuele burger te leggen. Dat geldt voor duurzame keuzes, social media-gebruik, (on)gezonde voeding of vapes en tabak: allemaal dossiers waarbij de keuzevrijheid en verantwoordelijkheid – volgens de politiek, niet volgens de wetenschap – bij de burger ligt. Maar als je gaat analyseren waarom mensen die keuzes maken, kom je al snel terecht bij systeeminvloeden. En bedrijven spelen daar een heel grote rol in.

Linda komt met haar psychologische benadering op dezelfde essentiële punten uit als waar Milieudefensie op inzet. Je zou haar analyse zo als een ondersteunend document bij ons jaarplan kunnen voegen. Uit al het wetenschappelijke bewijs volgt heel logisch dat de overheid een grotere broek aan moet trekken. En ze maakt nóg een belangrijk punt: dat iedereen moet kunnen meeprofiten van de transitie. Milieudefensie probeert niet alleen grote vervuilende bedrijven Paris Proof te krijgen. Maar tegelijk concrete oplossingen aan te bieden voor een rechtvaardige transitie, zoals een plan voor sociale lease van warmtepompen.

We moeten af van de illusie van vrije keuze in een situatie waar bedrijven ons bestoken met allemaal niet-duurzame opties. We zitten gevangen in een vicieuze cirkel: individueel gedrag moet veranderen, dat gedrag wordt veroorzaakt door machtige systeemspelers, waar de overheid niet op wil ingrijpen omdat zij de keuze het liefst bij het individu laat. Dan is de cirkel rond. Daar komt nog bij

**“We moeten af van de illusie van vrije keuze”**

dat mensen zich er heel bewust van zijn hoeveel grote bedrijven vervuilen, en dat die bij lange na niet genoeg doen om daar verandering in te brengen. Dat gegeven werkt voor heel veel mensen in Nederland heel verlamdend. Als Tata en Shell zo door kunnen gaan, wat maakt dat kleine beetje van mij dan uit?”



## LISSY BETTONVIL

Met een schepnetje, smartphone en AI onderzoekt biologiëstudent Lissy hoe burgers kunnen helpen de waterkwaliteit in Nederlandse sloten te monitoren.

TEKST: ANNE HAVELAAR BEELD: ROBERT ELSING

“Voor mijn opleiding aan de HAS Green Academy onderzoek ik met een groep studenten de wateren in Den Bosch, voor Waterschap Aa en Maas. Dat doen we via Waterdier-tjes.nl, een *citizen science*-platform waarvoor burgers met een schepnetje, witte bak en smartphone waterdier-tjes vangen om de waterkwaliteit van sloten, vijvers en beken in kaart te brengen. Op basis van de soorten wordt een rapportcijfer berekend: sommige soorten overleven alleen in schoon water, andere doen het juist goed in water van slechte kwaliteit. Dus als je weet wat er leeft, zegt dat al veel. De waterkwaliteit in Den Bosch is eigenlijk beter dan ik had verwacht. In één schep slootwater kom je al zoveel leven tegen: duikerwantsen, bootsmantjes, kokerjuffers. Laatst hadden we

zo veel watervlooiën dat ons hele bakje rood kleurde.”

### AI-tool

“We testen de beeldherkennings-AI van de Waterdier-tjes-app: je maakt een foto van een beestje en de app zegt dan wat het waarschijnlijk is. Het is best lastig om waterdier-tjes te herkennen: er zijn zoveel soorten! Maar met beeldherkenning krijg je een steuntje in de rug en kun je ook zeldzame soorten herkennen. Vaak gaat dat prima, maar soms wordt een foto niet goed herkend. Zeker de heel kleine soorten zijn lastig te fotograferen. Alle foto's gaan daarom naar Waarneming.nl, een databank met miljoenen burgerwaarnemingen, die inzicht geven in hoe het met de natuur gaat. Onze foto's worden extra gecon-

troleerd door 'validatoren', mensen met veel kennis van bepaalde soorten. Dat zijn vooral vrijwilligers.”

### Aanvulling op professionele metingen

“Ik denk dat dit soort burgerwetenschap heel belangrijk is. Niet alleen krijgen mensen zelf een beter beeld van de waterkwaliteit in hun omgeving, maar het levert ook nieuwe kennis op over plekken die niet door professionals gemonitord worden. Zo meten de waterschappen de waterkwaliteit niet jaarlijks en ook niet overal. Waterschappen hopen dat de data van Waterdier-tjes.nl een aanvulling kunnen zijn op hun eigen metingen. Maar dan moet die informatie wel betrouwbaar zijn. Ik vind het fijn om daar als student aan bij te dragen.” ■

# Zelfbestuur is pas het begin

In Colombia is een ongekende  
verschuiving gaande: acht  
inheemse Amazonevolken  
kregen eind 2025 het recht op  
zelfbestuur. Een historische  
overwinning, maar pas  
nu begint het echte werk.  
Journalist Ynske Boersma  
spreekt met leiders die de  
zwaarbevochten autonomie  
gaan vormgeven.

TEKST EN BEELD: YNSKE BOERSMA



Een *maloka*, de centrale ruimte van inheemse Amazonegemeenschappen in ETI Río Pirá Paraná.

**H**et is groot nieuws op 16 december 2025: de Colombiaanse president Gustavo Petro zet zijn handtekening onder de decreten die het land voorgoed veranderen. Na een decennialange strijd krijgen acht inheemse Amazonevolken een autonome status als *Entidad Territorial Indígena* (ETI) ofwel Inheemse Territoriale Entiteit binnen de Colombiaanse staat. Dat betekent dat de gemeenschappen zelf verantwoordelijk worden voor onderwijs, zorg en natuurbeheer, en niet langer afhankelijk zijn van besluiten uit hoofdstad Bogotá. Ook krijgen ze meer zeggenschap over hun grondgebied, dat opnieuw wordt afgebakend op de landkaart.

Nu die Inheemse Territoriale Entiteiten eindelijk een feit zijn, begint een nog grotere uitdaging: het inpassen van deze nieuwe bestuurslaag in de Colombiaanse overheid. Daar gaan eindeloze vergaderingen aan vooraf tussen inheemse leiders, alle betrokken ministeries en nog een hele reeks andere overheidsorganen. Vergaderingen lopen elke dag uit tot laat in de avond, en mijn interviews worden herhaaldelijk afgezegd. Amazoneleider Antonio Matapí heeft wel tijd voor me kunnen vrijmaken. “Historisch”, noemt hij de langverwachte erkenning. “We voeren al 34 jaar lang strijd voor onze rechten als inheemse volken, voor het recht om onze bevoegdheden als inheemse regeringen uit te oefenen. Die rechten zijn weliswaar al vastgelegd in de grondwet van 1991, maar in de praktijk konden we die nooit uitoefenen.”

### Strikt systeem

Tot nog toe werden alle besluiten opgelegd via overheidsinstanties vanuit Bogotá, legt Antonio uit. “En die houden geen rekening met onze leefwijze en tradities. Het leidde tot een verlies van onze cultuur.” Hij geeft een voorbeeld. “Neem het milieu. Overheidsinstanties als Nationale Parken Colombia hebben geen idee van ons traditionele bestuur en het kennissysteem waarmee we het natuurlijke evenwicht in de Amazone behouden. Wanneer de overheid die Nationale Parken een vergunning geeft zonder ons mee te nemen in die beslissing, heeft dat gevolgen voor ons. Wij weten waar de heilige plaatsen zijn, met welke rituelen het evenwicht behouden blijft, volgens de ecologische kalender die ons is overgeleverd door onze voorouders.”

Amazoneleider  
Antonio Matapí

Antonio komt uit Mirití Paraná, waar gemeenschappen in kleine nederzettingen aan de rivieren van het Amazonewoud wonen, op uren (of dagen) varen van elkaar vandaan. Daar leven ze nog grotendeels zoals ze dat al eeuwenlang doen, in harmonie met de natuur.

Dat klinkt zweverig, maar in werkelijkheid zit er een strikt systeem achter. Van het roteren van de grond die wordt gebruikt voor traditionele moestuinen tot de tijden van het jaar wanneer er wel of niet gevestigd mag worden op een bepaalde plek in de rivier. Voor de Amazonevolken is alles met elkaar verbonden, van mensen tot dieren en planten, en daar handelen zij naar.

### Welzijn

Mirití Paraná is onderdeel van het zogenaamde Macroterritorium Jaguares de Yuruparí, een gebied van 8 miljoen hectare dat vier inheemse grondgebieden telt. Het ligt op de grens met Brazilië en is een van de meest ongerepte delen van de Colombiaanse Amazone. 99,5 procent van het gebied is nog intact, wat volledig te danken is aan de mensen die er leven. Gonzalo Macuna, algemeen secretaris van de inheemse regering van het Macroterritorium, legt uit: “Wij mensen maken deel uit van de natuur. Dat betekent niet dat we daar de eigenaar van zijn. De mens is slechts een radertje in dat systeem van leven. Welzijn gaat niet alleen om de mens, maar om alle levende wezens, van insecten tot planten. Zodat er geen ziektes zijn en er nieuwe vruchten blijven groeien. Zodat de vissen migreren volgens de tijden van het jaar en het regent wanneer het moet regenen, warm is wanneer het warm moet zijn, en koud wanneer het koud moet zijn. Welzijn betekent voor mij dat er een evenwicht is.”

Welzijn gaat  
niet alleen om  
de mens, maar  
om alle levende  
wezens

De connectie met de natuur heeft ook een spirituele kant. Rituelen spelen een belangrijke rol, bijvoorbeeld om de natuur toestemming te vragen om vruchten te plukken. Ook is er respect voor heilige plekken, waarvan de mens geen gebruik mag maken. Gonzalo legt uit wat er gebeurt als die grenzen overschreden worden: dan wordt de natuur boos. “De opwarming van de aarde, de regens, aardbevingen: dat is allemaal het gevolg van de aantasting van heilige plekken door de mens. De mineralen in de grond zijn heilig voor ons, die moet je met rust laten. De mens gaat te ver en daarom worden we gestraft door moeder natuur.”

### Nieuwe grondwet

Voor de meer dan tweehonderd verschillende inheemse volken die Colombia bewonen, was lange tijd geen plek. Het centralistische bestuur in Bogotá legde één en hetzelfde systeem op, zonder oog voor culturele verschillen. Zo moeten de gemeenschappen zich houden aan het westerse onderwijssysteem, vertelt Gonzalo. “Het ministerie van Onderwijs zegt dat de lessen in



BEELD: FELIPE RODRIGUEZ, FUNDACIÓN GAIA AMAZONAS

Rivier in ETI Río Pirá Paraná.



BEELD: FELIPE RODRIGUEZ, FUNDACIÓN GAIA AMAZONAS

Rivier in ETI TIURIS.

februari moeten beginnen. Maar dat is ook de periode van onze dans ter ere van de oogst van de *chontaduro* (een voedzame palmvrucht – *red.*), volgens onze ecologische kalender. Die agenda's zijn niet met elkaar te verenigen." Hetzelfde geldt voor het zorgsysteem, waarin geen plek is voor de traditionele medicinale planten waarmee van oudsher ziektes worden genezen.

De nieuwe, vooruitstrevende grondwet van 1991 erkende de culturele diversiteit van Colombia en gaf inheemse volken formeel meer bestuurlijke ruimte. De overheid werd gedecentraliseerd en kreeg vier nieuwe bestuurslagen: departementen, districten, gemeenten en de ETI's.

Zodoende bepaalde de grondwet dat de ETI's deel uit zouden maken van de Colombiaanse staatsstructuur. Daarbij kregen de

ETI's, net als de overige bestuurslagen, bestuurlijke autonomie. Dat moest beter aansluiten bij de realiteit van deze geografisch en cultureel totaal verschillende gebieden. Een grote overwinning voor de inheemse bevolkingsgroepen die sinds de kolonisatie door de Spanjaarden werden uitgebuit, onderdrukt, uitgeroeid en onderworpen aan slavernij. Maar de vreugde bleek van korte duur: het Colombiaanse congres – waar inheemse volken nauwelijks vertegenwoordigd zijn – was helemaal niet van plan om hun autonomie bij wet vast te leggen. Een decennialange strijd begon.

## Per decreet

Een wet om de ETI's te formaliseren is er nooit gekomen, vertelt advocaat Juan David Varela, maar de ETI's kwamen er toch. Juan David, die namens de Colombiaanse ngo Gaia tien inheemse Amazonegebieden juridisch bijstaat in hun strijd voor autonomie, legt uit hoe dat kan. "Volgens de grondwet mag de regering, zolang er nog geen wet is, per decreet de voorwaarden vaststellen voor het functioneren van de



Gonzalo Macuna, algemeen secretaris van de inheemse regering van het Macroterritorium

Traditionele moestuin in  
ETI Yaigojé Apaporis



BEELD: JUAN GABRIEL SOLER, FUNDACION BANA AMAZONAS

inheemse entiteiten.” Zo vaardigde ex-president Manuel Santos, die ook het vredesakkoord met guerrillabeweging FARC bewerkstelligde, vlak voor het einde van zijn regeerperiode in 2018 een decreet uit dat de formalisering van ETI's in de Amazonedepartementen Vaupés, Guainia en Amazonas mogelijk maakte. Waarom alleen daar, terwijl de inheemse volken in alle delen van Colombia wonen? Juan David: “Omdat grote delen van die Amazonedepartementen geen lokale bestuursstructuur kennen. Gemeentes bestaan er niet.” Dat maakte het makkelijker: er zijn geen gemeentes die bevoegdheden moeten inleveren wanneer er een ETI komt

Het volgende keerpunt kwam onder de linkse regering van Gustavo Petro, met decreten die de formalisering van de ETI's verder uitwerkten. Zoals het vormen van een inheemse raad als bestuursorgaan en het maken van een zogeheten 'Plan de Vida' (Levensplan), vergelijkbaar met een regeringsprogramma. Via interculturele dialogen komen alle betrokken partijen tot 'interculturele akkoorden'. Zodra de ETI een feit is, krijgt die ten slotte ook fysiek vorm op de landkaart

## Illegale mijnbouw

Nog een keerpunt was een uitspraak van het Grondwettelijk Hof, bedoeld om inheemse Amazonevolken te beschermen tegen illegale goudwinning en de vervuiling van de rivieren met kwik. De rechter droeg de Colombiaanse staat op

Enith Yucuna, voorzitter van de vrouwenraad van Mirití Paraná

om vaart te maken met het formaliseren van de ETI's, juist in de regio's waar de staat historisch afwezig is geweest en illegale mijnbouw vrij spel heeft. Gonzalo: “De rechter oordeelde dat ons fysieke en culturele voortbestaan in gevaar is als die formalisering uitblijft. Dat heeft ons geholpen om druk te zetten.” De nieuwe autonomie moet de Amazonevolken helpen om mijnbouw en andere vormen van extractivisme tegen te houden. “Grondstofwinning maakt geen deel uit van ons Plan de Vida”, vervolgt Gonzalo.

“Wat in de grond zit, moet je met rust laten. Wij willen het leven behouden.”

Uiteindelijk werd pas op 16 december 2025 de eerste Inheemse Territoriale Entiteit erkend, bijna 35 jaar na de grondwet. “Die vertraging had meerdere redenen”, zegt advocaat Juan David. “Maar de voornaamste is het voortduren van patronen van discriminatie en institutioneel racisme binnen de staat.”

## Mega-operatie

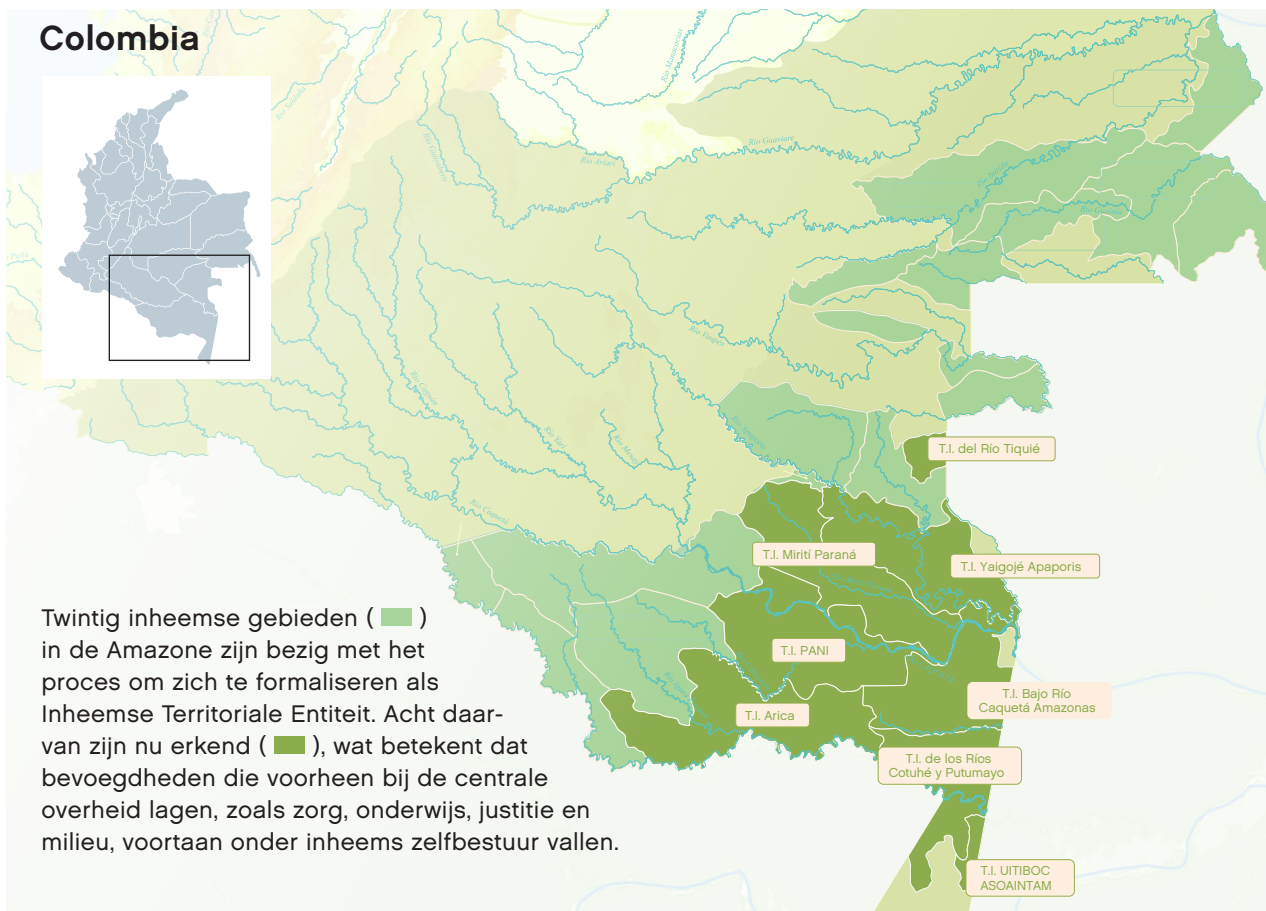
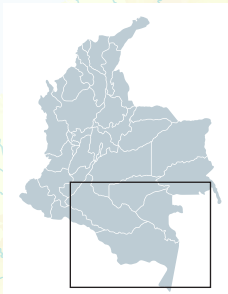
Maar nu wordt er dan toch eindelijk gewerkt aan de vormgeving van inheems zelfbestuur. In hotel Macao vinden eindeloze vergaderingen plaats tussen inheemse leiders en alle betrokken ministeries, maar ook met de gemeentes en departementen die overheidstaken moeten overhevelen en de milieu-instanties die nu niet meer het laatste woord hebben. Het is, kortom, een mega-operatie. Een zaal vol inheemse leiders, afgevaardigden van ministeries en ngo's stroomt leeg. Tussen de sessies door heeft Enith Yucuna, voorzitter van de vrouwenraad van Mirití Paraná, een half uur tijd voor me vrijgemaakt

Enith is afgevaardigd namens het Macroteritorium om deel te nemen aan de interculturele dialogen die de ETI's en overheidsinstanties op één lijn moeten krijgen. Ze heeft een lange weg afgelegd om bij de vergaderingen te zijn: “Eerst een dag varen met een motorboot naar La Pedrera, daar neem ik een vlucht van veertig minuten naar Leticia, waar de vlucht naar Bogotá vertrekt, van nog eens anderhalf uur”, somt ze lachend op. Maar het is de lange reis waard. Als vrouwelijk leider zet ze zich in voor het behoud van de voedselsystemen die de basis vormen van de leefwijze van de inheemse Amazonevolken.

Autonomie moet  
Amazonevolken  
helpen mijnbouw  
tegen te houden



## Colombia



Twintig inheemse gebieden (■) in de Amazone zijn bezig met het proces om zich te formaliseren als Inheemse Territoriale Entiteit. Acht daarvan zijn nu erkend (■), wat betekent dat bevoegdheden die voorheen bij de centrale overheid lagen, zoals zorg, onderwijs, justitie en milieu, voortaan onder inheems zelfbestuur vallen.

## Eigen systeem

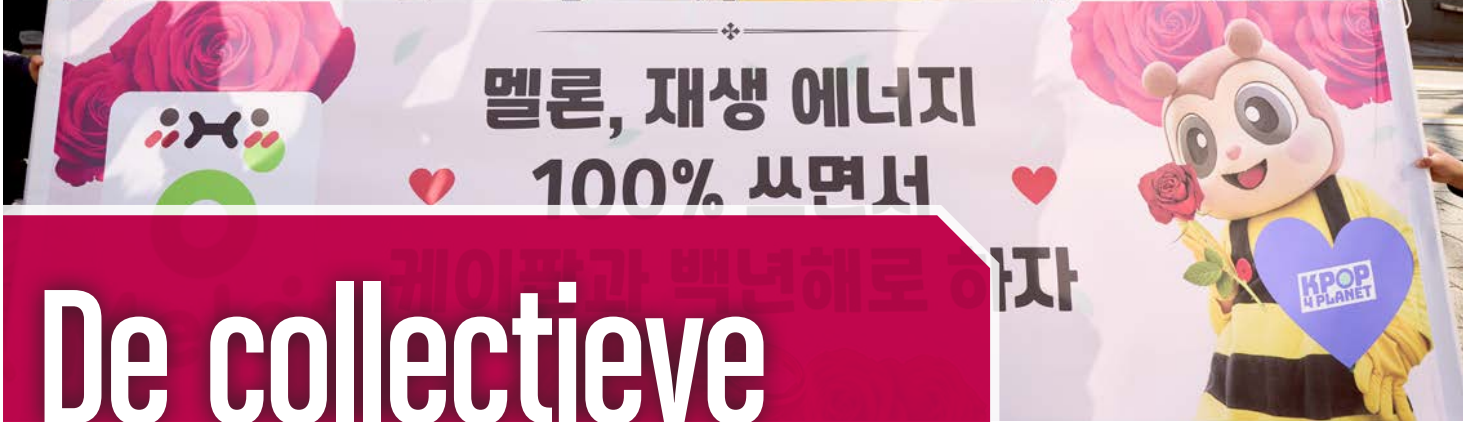
Van oudsher zijn de vrouwen verantwoordelijk voor de traditionele moestuinen waar de gemeenschappen hun voedsel verbouwen, *chagra's*. “Als ETI kunnen we ons voedselsysteem blijven versterken. We kunnen onze kinderen voeden met wat we zelf produceren en oogsten, volgens de kennis die onze god ons sinds de creatie van de wereld heeft overgeleverd. Het helpt ook om ons onderwijs, de zorg, de bescherming van de natuur en onze eigen economie te versterken, iets wat steeds meer bemoeilijkt wordt door de buitenwereld. Zoals de bewerkte voedingsmiddelen die het ministerie van onderwijs stuurt, die maken onze kinderen ziek. Terwijl wij experts zijn in voedselvoorziening zonder de natuur schade toe te brengen. We willen niet afhankelijk zijn van de buitenwereld.”

Er zijn nog veel obstakels te overwinnen voordat de bestuursterken voorgoed worden overgedragen aan de inheemse gebieden. Wat is de grootste uitdaging? Antonio Matapí: “De grootste verandering is onze nieuwe verantwoordelijkheid. Want het is geen kleine opgave die ons te wachten staat. Het uitvoeren van een systeem voor onderwijs, zorg, het milieu: het is veel verantwoordelijkheid. Maar het biedt ons ook de kans om onze eigen systemen toe te passen en zo ons culturele voortbestaan te garanderen.” ■



ETI Río Pirá Paraná.

BEELD: FELIPE RODRIGUEZ - FUNDACIÓN GAMA AMAZONAS



# De collectieve kracht van K-pop



## Jonge K-popfans gebruiken het wereldwijde bereik van hun favoriete muziek om te mobiliseren tegen klimaatverandering. Met online campagnes nam Kpop4Planet het al op tegen autofabrikant Hyundai én werden er vragen afgedwongen in het Koreaanse parlement.

TEKST: HANS WETZELS BEELD: KPOP4PLANET

**A**ls de avond valt, veranderen de centrumwijken van Seoel in een kakofonie van felle lichtjes en mierzoete K-pop, Koreaanse popmuziek. Wereldberoemde artiesten als BTS en Blackpink prijzen hun nieuwste releases aan via gigantische neonreclames. K-pop is meer dan muziek alleen: het is een door de overheid gestimuleerd cultureel product. In 2023 bedroeg de exportwaarde bijna een miljard euro – ruim vier keer zoveel als 10 jaar geleden. Onder jongeren is de muziek razend populair. Om half tien 's avonds is het spitsuur bij een K-popacademie in het zakendistrict van Seoel. In een ruimte vol podiumlampen en opnameapparatuur kan er tegen betaling een stoomcursus zingen en dansen geboekt worden door iedereen die zelf ooit als ster gescout hoopt te worden. Het trappenhuis hangt vol foto's van K-popfans die hun idool nadoen. Tegen de achtergrond van deze gelikte miljoenenindustrie is in 2021 ook iets anders ontstaan: een internationale beweging van jonge K-popfans die het mondiale bereik van hun idolen gebruiken om klimaatactie af te dwingen. "Samen hebben miljoenen K-popfans wereldwijd veel macht", vertelt Dayeon Lee van jongerenorganisatie Kpop4Planet. "Klimaatverandering bedreigt ons allemaal. Het is te belangrijk om alleen aan volwassenen en politici over te laten."

*Wereldwijd zijn er 75 miljoen fans lid van een officiële K-popfanclub. Hoe is Kpop4Planet daaruit ontstaan?*

"Toen ik nog op de middelbare school zat, ben ik lid geworden van een jeugdorganisatie voor het milieu. Daar leerde ik activisten uit andere landen kennen, zoals Nurul Sarifa uit Indonesië. We bleken allebei te houden van K-pop én ons zorgen te maken over het klimaat. Daarom zijn we Kpop4Planet begonnen. Activisme is onder K-popfans niet ongewoon. Fanclubs hebben een internationaal netwerk, jonge fans weten heel goed hoe ze het internet moeten gebruiken en hebben een sterk gemeenschapsgevoel. De fans van BTS wisten eerder bijvoorbeeld een miljoen dollar bij elkaar te brengen voor Black Lives Matter. Wij hebben die collectieve kracht richting klimaatactie gestuurd."

*Jullie eerste campagne ging over het verduurzamen van de muziekindustrie zelf.*

"Klopt. Helaas wordt de muziekindustrie gedomineerd door grote entertainmentbedrijven die vooral de albumverkoop

willen vergroten. Dat doen ze via allerlei toxische marketingtrucs: ze stoppen fotokaartjes of posters van je idolen bij cd's of brengen verschillende versies van dezelfde release uit, om de verzamelwoede van fans aan te wakkeren. Voor het plastic afval dat daarmee gepaard gaat, hebben ze nog nooit verantwoordelijkheid genomen. Om daar de aandacht op te vestigen, zijn wij onze eerste actie 'No K-pop on a Dead Planet' begonnen. Inmiddels zijn verschillende platenlabels overgestapt op duurzamere materialen, maar ze gebruiken nog steeds dezelfde marketingtrucs. Ik kijk daarom met gemengde gevoelens terug op die campagne."

*Daarna zijn jullie je ook gaan richten op automerk Hyundai. Waarom?*

"We kregen Hyundai in het vizier omdat K-popgroep BTS in hun reclamecampagnes te zien is om het bedrijfsimago groen te poetsen. Een Indonesische fanclub ontdekte dat Hyundai een intentieverklaring had ondertekend met een aluminiumproducent die daarvoor een nieuwe kolencentrale wilde gaan bouwen. Wij hebben toen wereldwijd K-popfans gemobiliseerd om daartegen in verzet te komen. Jezelf als duurzaam aanprijzen terwijl je elektrische auto's worden geproduceerd met steenkool is natuurlijk een ernstige vorm van greenwashing."

## "Klimaatverandering is te belangrijk om alleen aan volwassenen over te laten"

*Uiteindelijk werd jullie petitie meer dan 11.000 keer ondertekend en heeft Hyundai die aluminiumdeal opgezegd. Hoe hebben jullie dat voor elkaar gekregen?*

"Dankzij BTS heeft Hyundai nu een heel groen imago in Indonesië. Dat wilden ze niet kwijtraken door bezwaren van fans. De Indonesische fanclub heeft een belangrijke rol gespeeld in het opvoeren van de druk en ikzelf heb tijdens die campagne hier in Korea meermaals contact gehad met insiders bij Hyundai. Ik wil onszelf niet overschatten en er hebben vast meer afwegingen een rol gespeeld in het opzeggen van de intentieverklaring, maar dit is wel een mooi voorbeeld van hoe je muziek kunt gebruiken om invloed te organiseren."

*Was er tijdens die campagne contact met BTS zelf?*

"Dat zou ik natuurlijk leuk hebben gevonden. Maar nee: de meeste platenlabels zijn superstrikt tegenover de groepen die ze onder contract hebben. Artiesten hebben niet eens toegang tot hun eigen Instagram-account, laat staan dat ze met ons mogen praten. Ik heb met verschillende K-popartiesten in radio-uitzendingen gezeten waar ze dan wel steun uitspreken voor onze acties. Helaas zijn hun managers conservatiever en reageren die niet op ons."

*Met fanclubs uit twaalf landen lanceerden jullie een campagne tegen de fossiele investeringen van de Hana Bank: een van de grootste Koreaanse banken. Hoezo?*

“Net als Hyundai probeert ook Hana Bank zichzelf een groen en jong imago aan te meten door samen te werken met K-pop-artiesten. In 2021 kondigden ze aan te gaan stoppen met alle investeringen in steenkool, maar nu blijken ze nog steeds te investeren in Indonesische nikkel-smelters die draaien op steenkool. In een officiële reactie hebben ze aan ons laten weten dat die nikkel gebruikt wordt om batterijen te maken die nodig zijn voor de energietransitie. Uit onderzoek van de Australische milieuorganisatie Market Forces bleek echter dat slechts 5 procent van alle Indonesische nikkel naar batterijproductie gaat. Dus het argument van Hana Bank dat hun investeringen bijdragen aan klimaatactie gaat niet op.”

**“We kijken wel uit dat we geen grote politieke statements maken”**

## Financiële belangen

Dayeon is 23 en behaalde in het voorjaar van 2026 haar bachelordiploma Internationale Studies aan de universiteit. Sindsdien werkt ze fulltime als campaigner bij Kpop4Planet, vertelt ze in een hippe flexwerkplek in het centrum van Seoel. Financieel gezien drijft de organisatie op giften van verschillende filantropische stichtingen. Daarnaast wordt Kpop4Planet ondersteund door het duurzaamheidsplatform UN Global Compact van de Verenigde Naties en de milieuorganisatie 350.org. Ook kunnen ze rekenen op juridische en logistieke ondersteuning van de Australische ngo Action Speaks Louder.

*Kpop4Planet is een kleine organisatie met een wereldwijd netwerk. Hoe besluiten jullie waar de campagnes over moeten gaan?*

“In eerste instantie zijn we een online platform en worden alle acties gecoördineerd via X of Instagram. We hebben goed en vaak contact met K-popfanclubs van over de hele wereld. Zij komen met voorstellen en helpen ons bij de uitvoering van acties. Zo werkt meidengroep Blackpink nauw samen met grote modemerken als Dior of Chanel. Toen ik de duurzaamheidsrapporten van die bedrijven eens ging doorlezen, kwam ik erachter dat hun CO<sub>2</sub>-emissies

toe- in plaats van afnemen. Samen met de wereldwijde fanclubs van Blackpink, de BLINKS, hebben we in 2023 tijdens de Paris Fashion Week een protestcampagne opgezet in zes grote steden als New York, Parijs, Jakarta en Seoel om aandacht te vragen voor verduurzaming in de modewereld.”

*Jullie zijn niet bang om het op te nemen tegen bedrijven met grote financiële belangen. Hebben jullie geen last van intimidatie?*

“In Zuid-Korea, waar ik woon, is het voor klimaatactivisten relatief veilig in vergelijking met andere Aziatische landen. In Indonesië is de situatie anders: tijdens de campagne tegen Hyundai zijn er wel bedreigingen tegen onze activisten binnengekomen. Niet lang geleden is er nog een klimaatcampaigner met wie wij werken gearresteerd. Mensen in Azië denken al snel dat wij nationale belangen proberen te schaden. Maar dat is helemaal niet zo, we proberen alleen aandacht te vragen voor het klimaat. We kijken daarom wel uit dat we geen grote politieke statements maken, om onnodige problemen te voorkomen.”

## Duurzame concerten

Grote stadionconcerten van K-popartiesten die de hele wereld over vliegen, slurpen enorme hoeveelheden energie. Daar is Dayeon zich van bewust, zegt ze terwijl ze een felgekleurd rapport pakt over de CO<sub>2</sub>-voetafdruk van de muziekindustrie. Volgens cijfers van het Koreaanse platenlabel YG Entertainment veroorzaakt een stadionshow van Blackpink evenveel uitstoot als 700 personenauto's in een heel jaar – met name door de elektriciteitsvraag van zo'n grote productie, de extra dieselmotoren die nodig zijn, het vervoer van artiesten, fans en apparatuur, en de productie van grote hoeveelheden promotiemateriaal en plastic drankbeker.

K-popartiesten zouden volgens Dayeon een voorbeeld moeten nemen aan het duurzame concert dat de Britse band Massive Attack in 2025 organiseerde: alle gebruikte energie kwam uit duurzame stroom, er werd gebruikgemaakt van composttoiletten en alle catering was veganistisch. Langzaam begint het besef dat het ook anders kan in te dalen in de muziekwereld, glimlacht Dayeon. Ze kijkt uit het raam en wijst naar de kenmerkende blauwe koepel van het Koreaanse parlamentsgebouw verderop. “Twee maanden geleden werd ik opeens uitgenodigd om in het parlement een voorstel in te dienen voor een onderzoekscommissie gericht op de verduurzaming van K-pop. In Korea is de overheid daar nauw bij betrokken. Er is nog een lange weg te gaan. Maar gezien het enorme bereik van K-pop lijkt dit me alvast een positief signaal.” ■

Dayeon Lee



## GERRIT HENDRIKSEN

Gerrit brengt wilde planten in kaart, van madeliefje tot zeldzame moerasplant. Die gegevens vormen een belangrijke basis voor natuurbeleid en -bescherming.

TEKST: MICHIEL BUSSINK BEELD: ROBERT ELSING

“Een groot deel van mijn vrije tijd gaat op aan wilde planten inventariseren en tellen, daarover rapportages maken, excursies en lezingen geven en andere vrijwilligers begeleiden. Dat doe ik voor de afdelingen Deventer van de KNNV en de IVN, maar ook voor FLORON, de landelijke organisatie die het onderzoek naar wilde planten in Nederland coördineert. We verzamelen kennis over planten, die overheden gebruiken voor natuurbeleid, zoals het toekennen van subsidies voor agrarisch natuurbeheer. Sommige soorten zijn beschermd, dus daarvoor heeft de overheid een zorgplicht. Maar dan moeten ze wel weten dat die planten ergens voorkomen. Wij verzamelen gegevens op een wetenschappelijk verantwoorde manier, met gestandaardiseerde

protocollen, zodat ze gebruikt kunnen worden voor de statistieken.”

### Madeliefje

“Als je er geen energie van krijgt, kun je dit werk niet doen. In het dagelijks leven ben ik onderzoeker ruimtelijke data bij Deltares. Dan is dit een fijne manier om buiten te zijn. Soms kom ik op supermooie plekjes. Het is altijd leuk om nieuwe of bijzondere soorten tegen te komen, maar ik ben geen soortenjager. Ook het madeliefje of liggend vetmuur, om twee zeer algemene planten te noemen, zijn van belang. Ik wil de diversiteit van de plantenwereld laten zien.”

### Onkruid?

“Al die verzamelde gegevens dragen bij aan bescherming. Onlangs vonden we

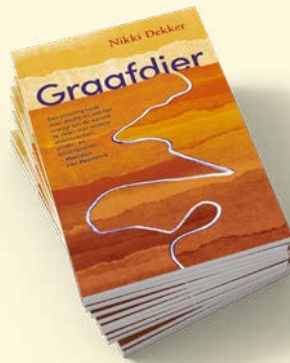
bijvoorbeeld kruipend moerasscherm, een beschermde soort. Dan wijzen we het waterschap op de aanwezigheid ervan en zij moeten dan maatregelen treffen om de plant te beschermen. Dat gaat ook weleens mis. Op een kade aan de IJssel in Deventer groeide bijvoorbeeld de beschermde muurbloem. Weg met dat onkruid, dachten medewerkers van het groenbedrijf vorig jaar en ze verwijderden delen van de zeldzame plant. Wij voeren dan gesprekken met de gemeente om zo iets voortaan te voorkomen. En in principe is dat niet zo moeilijk: voordat beheerders aan het werk gaan, kunnen ze met één druk op de knop in de Nationale Databank Flora en Fauna zien welke soorten ergens voorkomen. Dankzij ons werk als burgerwetenschappers.” ■

## Graven naar diepte

Politieke en economische systemen bepalen voor een groot deel hoe we leven, werken en denken. Maar wat gebeurt er als je probeert daaronder te kijken? Deze boeken helpen je graven in jezelf en in de wereld om je heen.



De maatschappij is erop gericht ons van jongs af aan te laten uitgroeien tot volwaardige burgers. Al vroeg maak je opleidingskeuzes, zodat je later met de juiste bagage en vaardigheden een beroep kunt uitoefenen. Actief deelnemen aan de maatschappij is het lonkende perspectief dat ons als kind wordt voorgehouden. In deze editie wil ik je meenemen langs boeken die een andere blik werpen op het volwassen bestaan.



### De aarde beslist

Nikki Dekker, schrijver en radiomaker, verbleef op uitnodiging van literair productiehuis Tilt een paar weken in nationaal park De Groote Peel (Limburg/Noord-Brabant). Het resultaat was *Graafdier* (2024), een boek op het snijvlak van essay, doeboek en geschiedver telling. De structuur bestaat uit tijdsprongen vanuit het heden naar jaartallen in het verleden, tot wel 300 miljoen jaar terug. Door de ogen van Nikki maak je via diverse aardlagen en tijdvakken kennis met het verleden van ons land. Gaandeweg ontstaat een soort contrast: hoe verbonden voelen we ons met de natuur waar we een onderdeel van zijn? Al vroeg in het boek schrijft Nikki over haar persoonlijke worstelingen. Zelf noemt ze die liever symptomen: “onzekere contracten, gedoe met vrienden en relaties, de knagende eenzaamheid en onzekerheid.” Die symptomen veroorzaakten ziekte en een allesoverheersende spanning. Gelukkig lees je ook dat het later beter gaat.

Nikki's ervaringen en beschrijvingen werken als een spiegel. Als lezer ga je nadenken over je leefomgeving en welke positie je inneemt in de natuur. Het boek roept ook zachtmoedigheid op: we hebben zoveel invloed op de natuur, maar tegelijkertijd ook niet. Zoals Nikki schrijft: “Uiteindelijk ligt

de toekomst simpelweg niet in onze macht. We kunnen ernaartoe bewegen, proberen haar te sturen, maar op het moment dat we willen bepalen hoe een natuurgebied eruit hoort te zien, wanen we ons vele malen groter dan we zijn. De aarde beslist.”

### Een wilde huisgenoot

In *Een haas in huis* (2025, vertaling: Nico Groen) redt de Britse schrijver en politiek adviseur Chloe Dalton een jong haasje in de omgeving van haar huis op het platteland. In eerste instantie laat ze de kwetsbare pulsterling liggen, maar op de terugweg ligt de haas nog altijd op dezelfde plek, terwijl buizerds in de lucht rondcirkelen, turend naar hun prooi. Chloe grijpt alsnog in, instinctief en nog steeds niet overtuigd van de beste oplossing, en laat de natuur niet op haar beloop.

Het verhaal speelt zich af tijdens de coronapandemie, wanneer Chloe veel tijd doorbrengt in haar huis op het platteland. Ze besluit voor de haas te gaan zorgen. Tijdens haar zoektocht leert ze veel, tot



haar verbazing is er nauwelijks informatie beschikbaar over de verzorging van hazen. In scènes waarin Chloe vol verwondering de haas ziet opgroeien, komt haar zorg en verbondenheid oprecht over. Bewust geeft ze het dier geen naam, omdat ze het niet als huisdier wil zien. In een interview vertelde ze later dat de haas haar blik op haar leven veranderde. Ze voelt nu veel minder voor een heel druk bestaan waarin het werk haar leven bepaalt. Als lezer word je deelgenoot van die verschuiving. In Chloe's woorden klinkt een grote gedrevenheid door. Haar strijd voor de hazen – en voor hun toekomst in haar land – is pas net begonnen.



## Terug naar natuurlijkheid

*De fundamente* (2021) van dichter/schrijver/acteur/regisseur Ramsey Nasr bestaat uit drie essays die, zoals hij het zelf noemt, een “uitkijkpunt” in de tijd bieden. Ramsey maakt van de coronapandemie een vergrootglas om bredere maatschappelijke problemen bloot te leggen, van klimaat en ongelijkheid tot de rol van de overheid. Hij oordeelt hier scherp over: “Ons westers concept van welvaart en geluk verspreiden zal altijd ten koste gaan van onze eigen kinderen, van het klimaat, van weer andere burgers elders of van andere soorten dan wijzelf, en uiteindelijk ten koste van dat alles tezamen.” Volgens Ramsey zou natuurlijkheid het uitgangspunt moeten worden van onze samenleving: we produceren alleen wat we nodig hebben, ondernemen draait niet uitsluitend om winst en overheden zetten zich in voor leefbaarheid en duurzaamheid. De essays werken verankerend, ze laten zien dat in iedere crisis een keerpunt schuilt waarop je voor een fundamenteel andere koers kunt kiezen. Ramseys woorden zijn wonderschoon, maar zijn boodschap is zeer zorgelijk.

Het aanbod aan rationele kennis, zoals in informatieve boeken, vind ik vaak overweldigend. Ook lijkt het me niet verstandig om de sluizen van digitale nieuwsstromen helemaal open te zetten. Juist naast onze drukke levens zijn andere bronnen nodig, die ons in verbinding houden met onszelf, de natuur en onze medemens. Het zijn van een graafdier met je eigen verwondering als kompas, spreekt me enorm aan. Eigenlijk is het heel simpel: door ons beter te realiseren wie we zijn, inclusief onze verbondenheid met de natuur, mensen en dieren om ons heen, stappen we vanzelf in een betere toekomst voor ons allemaal. ■

Boekenliefhebber Rakesh Kalloue verdiept zich dit keer in boeken over verbonden leven.

## Cultuurtips

### 3 x podcast

- *Heated*: “for people who are pissed off about the climate crisis”, volgens maker en klimaatjournalist Emily Atkin. Van big oil tot het hantavirus, alles wordt uitgeplozen. Pocketcast, YouTube, Spotify
- *Woest Optimistisch*: het Nationaal Klimaat Platform laat horen hoe de duurzaamheids transitie in Nederland van onderop vorm krijgt. Podimo, Apple, Spotify
- *De Boominee*: Joost Verhagen onderzoekt wat de opwarming van de aarde doet met bomen. Spotify

### Theater NOODKEET

Locatievoorstelling over drie *doomsday-preppers* op drift in een chaotische wereld. Op een braakliggend stuk land hebben zelfverklaarde overlevers zich teruggetrokken in een verbouwde keet, waar ze koken op een strijkijzer, elektriciteit opwekken met een fietswiel en hun eigen regels bepalen.

11 t/m 14 augustus, Bostheater Amsterdam

### Boek EN ZE LEEFDEN NOG

Hoe komen we tot een nieuw collectief verhaal waarin al het leven op aarde meetelt? Aan de hand van sprookjes, films en mythen verbindt Mark Boode (medeoprichter van Teachers for Climate) grote vragen aan praktische ideeën over verandering, verbeelding en toekomstdenken.

### Expo GOOD FOOD

Van kleinschalige landbouw in Oeganda tot stadsboeren in India: in *Good Food* laat fotograaf Ruud Sies zien hoe boeren, onderzoekers en voedselmakers wereldwijd werken aan duurzame voedsel-

systemen. Bij de tentoonstelling hoort een boek: *Good Food: A Journey Through the World of Resilient Agriculture*. T/m 1 november, Nederlands Fotomuseum, Rotterdam

### Docu HUNGRY SPIRITS

Een groep eco-pelgrims reist af naar plekken waar de klimaat- en natuurcrisis zichtbaar is: de bruinkoolgroeve van Garzweiler, het verwoeste Ahrdal en het bedreigde Hambacher bos. Een indringende zoektocht naar hoop, aandacht en verbondenheid op plekken waar de aarde diepe wonden draagt.

Te zien op NPO Start.

### Docu EAT MORE TREES

Een hoopvolle documentaire van voedselbospionier Louis De Jaeger over boeren en denkers die werken aan een veerkrachtiger voedselsysteem. De film laat zien hoe initiatieven wereldwijd natuur, economie en landbouw opnieuw verbinden.

Vanaf 2 juli in de bioscoop.

### Kunstwandeling MET ANDERE OGEN

Het Kröller-Müller Museum ontwikkelde samen met Scientist Rebellion een wandeling door de beeldentuin. De route laat zien hoe kunst kan helpen om de ecologische crisis invoelbaar te maken. Kröller-Müller Museum, Otterloo

### Expo STATE OF FASHION BIENNALE

Modeplatform State of Fashion onderzoekt hoe mode kan bijdragen aan een eerlijkere en duurzamere wereld. De tentoonstelling belicht verborgen systemen achter mode: verhalen over arbeid, grondstoffen en logistiek. Buiten de kerk staat een paviljoen waar films, talks en modeshows plaatsvinden.

T/m 28 juni, Eusebiuskerk, Arnhem

## Hoe klimaatverandering een makkelijk excuus werd

Na de verwoestende overstromingen in Pakistan en Indonesië in 2025 klinkt uit Islamabad en Jakarta één boodschap: het Westen moet betalen. Maar activisten wijzen naar ontbossing, bouw in rivierbeddingen en weggijkende overheden.

TEKST EN BEELD: WILMA VAN DER MATEN

**O**it vormden de desa's hechte gemeenschappen in de Indonesische regio Paya Bakong, het zwaarst getroffen gebied in Atjeh. Als linten van eenvoudig gebouwde huizen met golfplaten daken slingerden ze tot aan de horizon, omringd door rijstvelden en met de moskee als middelpunt. Totdat afgelopen december het water kwam. Eerst langzaam, tot de onophoudelijke regenval de straten veranderde in verwoestende rivieren. Na een etmaal was alleen het gebedshuis nog over, in een lege vlakte van grijsbruine modder met puin en overal boomstammen.

Als oorzaak noemt de Indonesische president Prabowo klimaatverandering. Hij toonde weinig belangstelling om zelf poolshoogte te komen nemen. Later bezocht hij onder druk toch het rampgebied, maar zag daar geen noodzaak de noodtoestand af te kondigen. Dat zou immers betekenen dat de landelijke en niet de provinciale regering financiële verantwoordelijkheid zou dragen voor de hulpverlening. "Het Westen is de grootste vervuiler. Het internationale klimaatfonds moet maar uitkeren." Met die boodschap vertrok Prabowo weer naar de hoofdstad en liet de bevolking met lege handen achter.



Overstroming in Atjeh, 2025



FOTO SHUTTERSTOCK

## Dikke laag modder

Bijna een half jaar na de ramp ligt Paya Bakong er nog even treurig bij. Mensen wonen in zelfgemaakte tenten rond de moskee. Ze hebben honger, want de rijstvelden zijn nog steeds bedekt met een dikke laag modder. Wegen zijn nauwelijks begaanbaar. In het Noord-Sumatraanse stadje Parapat steekt activist Delima Silalahi haar ergernis niet onder stoelen of banken. “Mensen zijn op de vlucht geslagen, de bergen in, op zoek naar schoon drinkwater. Hulp heeft hen nauwelijks bereikt”, zegt ze verontwaardigd. “De reactie van Prabowo is het bewijs dat burgers worden opgeofferd door de staat”, vindt Delima. “De economie gaat voor. Niet klimaatverandering, maar de grote bedrijven in Sumatra hebben de overstromingen veroorzaakt. Miljoenen bomen werden gekapt voor de palmolie- en papierindustrie. Deze bedrijven vernietigen ons milieu. Maar door het Westen de schuld te geven, blijven zij buiten schot. We oogsten nu wat de Indonesische oligarchie heeft gezaaid.”

Delima voerde jarenlang strijd tegen papiergigant Toba Pulp Lestari. Door goede relaties met de overheid (lees: corruptie, aldus Delima) kreeg het bedrijf houtkapconcessies op het voorouderlijke land van de Batakgemeenschappen. Delima eiste bij de rechter dat hun land werd erkend als inheems bos, *hutan adat*, zodat de papierindustrie niet langer bomen mocht kappen. Ze won de zaak: meer dan 7 duizend hectare inheems bos ging terug naar zes Batakgemeenschappen. Delima ontving er in 2022 de Goldman Environmental Prize voor. Dit alles tot grote woede van de papierindustrie. Activisten worden op verzoek van Toba Pulp Lestari steeds vaker gearresteerd, maar ook lokale bendes bedreigen Delima. In de pers wordt ze afgeschilderd als iemand die de lokale economie schade toebrengt. Ze houdt haar mobiele telefoonnummer liever geheim.

## Moratorium

Delima werkt samen met milieuorganisatie Sawit Watch, die in heel Indonesië de gevolgen van de palmolie-industrie onderzoekt. Hun recente rapport bevestigt haar conclusie: niet klimaatverandering, maar (illegale) palmolieplantages zijn de grootste oorzaak van de verwoestende overstromingen in Sumatra en Atjeh.

“Er zijn in de afgelopen jaren te veel oliepalmen geplant en te veel oorspronkelijke bossen gekapt”, zegt Sawit Watch-directeur Achmad Surambo. Uit berekeningen blijkt dat in Sumatra meer dan 10 miljoen hectare is opgeslokt door palmolieplantages, terwijl de grond niet meer dan 1,53 miljoen hectare aankan. “Door overaanplant verliest de bodem zijn natuurlijke sponsfunctie. Als er dan plotseling te veel regen valt, kan het water niet worden opgenomen en ontstaan aard- of modderschuivingen.”

De ecologische ramp is volgens Achmad een waarschuwing van de natuur. Hij maakt zich grote zorgen over de oprukkende palmolieplantages sinds in 2021 het moratorium met Noorwegen afliep. In 2010 beloofde dat land Indonesië 1 miljard dollar aan financiële steun als er geen nieuwe kapvergunningen



Afgravingen en ontbossing voor palmolieplantage

zouden worden uitgegeven. Noorwegen doet dit omdat het zich internationaal profileert als klimaatleider en via een overheidsfonds klimaatprogramma's in andere landen financiert om ontbossing te stoppen. “Sinds het moratorium tussen Indonesië en Noorwegen afliep, kwam er al een miljard hectare aan palmolieplantages bij. We boden ons onderzoek bij de Noorse ambassade aan, maar die toonde geen belangstelling.”

## De stem van het geld

Aan de andere kant van de Indonesische archipel, in de dichte wouden van Zuid-Papoea, hoopt Mama Laurensia Yame – zoals haar mede-Awyu haar noemen – op een nieuw moratorium. Nu Noorwegen geen interesse meer heeft, kan Europa dat wellicht met Jakarta regelen. Tussen 2000 en 2020 verdween meer dan 641.400 hectare natuurlijk bos. In 2025 alleen al verloren de Papoea's, waartoe de Awyu behoren, 25.300 hectare grond. “Als het palmoliebedrijf zijn zin krijgt, blijft er niets over van het woud en van ons. Dan sterven wij Awyu uit”, waarschuwt Mama Laurensia.

Toen het provinciale bestuur een milieuv vergunning voor ruim 36.000 hectare – inclusief Mama Laurensia's voorouderlijk land – aan palmoliebedrijf PT Indo Asiana Lestari gaf, tekenden de Awyu protest aan. In eerste instantie gaf een lagere rechtbank de Awyu gelijk en werd de milieuv vergunning ingetrokken. De rechter gaf opdracht om toestemming van de lokale bevolking te vragen, maar dat gebeurde niet. Het palmoliebedrijf ging in beroep en won de zaak tot aan het Indonesische Hoogge-rechtshof aan toe, tot groot ongenoegen van zowel de Awyu als milieuorganisaties. “Het is de stem van het geld”, zegt Achmad



maar in het veld, en adviseert beleidsmakers beter te luisteren naar mensen als Mama Laurensia. Zij kan de mondiale uitstoot niet terugdringen, maar met haar generaties oude kennis zorgt ze er wel voor dat in haar gebied het ecosysteem intact blijft.

## Ook Pakistan laat het afweten

In Pakistan, ook getroffen door weersextremen, klinkt dezelfde boodschap van activisten: overheden weigeren verantwoordelijkheid te nemen, omdat dat politiek beter uitkomt. Net als Indonesië gebruikt Pakistan het argument dat het voor minder dan 1 procent bijdraagt aan de wereldwijde uitstoot. Het Westen dient daarom financieel bij te dragen aan milieurampen. De Pakistaanse premier Shehbaz Sharif heeft zijn ministers op tournee gestuurd naar Europa en de VS om geld te vragen. “Maar ondertussen laat onze regering het bij iedere overstroming afweten. Er gaat nauwelijks zorg uit naar de mensen die het hardst worden getroffen”, zeggen activisten in Pakistan. Ze noemen als een van de voorbeelden de zuidelijke provincie Sindh waar sinds de overstromingen in 2022 nog steeds honderdduizenden mensen zonder fatsoenlijk dak boven hun hoofd wonen. Geen politicus die er komt. Huizen blijven instorten, waterbeheer is nauwelijks verbeterd en de illegale houtkap en ongecontroleerde bouwprojecten gaan ongestoord door.

van Sawit Watch. “De vorige president, Joko Widodo, beloofde de inheemse landrechten te verankeren, maar het huidige parlement maakt geen haast met wetgeving.”

## Beschermvrouw

Mama Laurensia heeft voor meer hete vuren gestaan. Ze werd geboren in Wagaban, een dorp niet ver van de grens met Papoea-Nieuw-Guinea, het vroegere Nederlands-Nieuw-Guinea, dat Nederlanders tijdens de koloniale bezetting voor hun rubberteelt stichtten. In 2020 kreeg ze internationale bekendheid toen ze met haar kapmes een groep houtkappers uit haar bos joeg. “Ik sloeg met mijn machete in de struiken en schreeuwde dat ze moesten vertrekken en nooit meer terugkomen. Ze renden het bos uit.” Sindsdien staat ze bij de Awyu bekend als de beschermvrouw van het woud.

Mama Laurensia schrikt er niet voor terug opnieuw planters uit haar bos te verjagen. Hoeervaart zij klimaatverandering in haar woud? “We zien dat hoe meer bossen verdwijnen, hoe meer de temperatuur stijgt. Regens worden onvoorspelbaar. Oogsten vallen tegen. De biodiversiteit verdwijnt.”

“Bij de strijd tegen klimaatverandering gaat het niet om mensen”, concludeert Achmad van Sawit Watch, “maar om fondsen, beleidsdocumenten en macht. We moeten stoppen klimaatverandering als een technisch probleem te beschouwen dat opgelost kan worden met fondsen en internationale deals.” Hij zoekt zijn hoop niet meer in internationale conferentiezalen,

**“We oogsten nu wat de Indonesische oligarchie heeft gezaaid”**

## Noodhulp

In het district Dadu, diep in het binnenland van de provincie Sindh, overstroomde in 2022 het Dadu-meer. Bijna het hele gebied kwam onder water te staan. In een geïmproviseerde tent van bamboe, touw en gescheurd blauw zeil, woont Shameen met haar familie. Tijdens de ramp werd haar huis weggespoeld. Haar vee, haar enige bron van inkomsten, verdronk.

Er zijn nog maar weinig hulporganisaties ter plekke aanwezig. Een van de hulpverleners die nog wel actief is, is dokter Saher. Ze wijst naar de vlakte van opgedroogde modder. “Mensen

hebben lege magen, maar niemand komt hier naartoe.” Dr. Saher werkt bij de Health And Nutrition Development Society (HANDS), een ngo die met lokale gemeenschappen werkt aan gezondheidszorg. Bij overstromingen zorgt HANDS voor noodhulp. “We geven droog voedsel. Dat is alles wat we nog kunnen. Internationale fondsen zijn opgedroogd sinds president Trump de Amerikaanse hulporganisatie USAID stopzette. Van de overheid krijgen we niets.”

Volgens de Integrated Food Security Phase

Classification (IPC), een samenwerkingsverband van twintig internationale organisaties dat voedselzekerheid meet, hebben 6 miljoen mensen in Sindh nauwelijks te eten.

## Slecht watermanagement

De overstromingen van 2022 verwoestten hele dorpen. Nieuwe overstromingen in 2025, gevolgd door droogte, verzwakten de landbouw opnieuw. De winterregens bleven uit en veehouders

# Pakistan & Indonesië



Alia Amir Ali



De familie van Zahid Mehmood woont nog steeds in een tent



Toerisme bij het Attabad-meer in Gilgit-Baltistan

verloren hun dieren. Er is een groot tekort aan water. Dr. Saher: “Onze regering zegt dat het klimaatverandering is, maar ik zie ook slecht watermanagement: kanalen zijn afgesloten, er zijn te veel dammen in de rivieren gebouwd. Het regenwater kan niet weg waardoor rivieren overstromen. Maar het geven van kritiek op de regering is erg gevaarlijk.” Toch blijft ze zich openlijk in de (internationale) media uitspreken. Uit zelfbescherming geeft ze liever niet haar volledige naam. Ze wil ook niet op de foto.

Dr. Saher blijft in Dadu werken, al krijgt ze nauwelijks salaris. Met beperkte middelen – een moestuin, een naaimachine, een paar geiten – helpt ze vrouwen opnieuw te beginnen. Shameen verbouwt nu groenten, die ze deels verkoopt op de markt. “Zonder structurele steun blijft die bestaanszekerheid wel kwetsbaar”, zegt dr. Saher. “Als het regent, spoelt alles opnieuw weg.”

## Boskap rond Islamabad

In de Pakistaanse hoofdstad Islamabad klinkt andere, maar verwante kritiek. Alia Amir Ali, actief binnen de marxistische Awami Workers Party, wijst naar de heuvels rond de hoofdstad. “In nog geen maand tijd zijn bijna 30.000 bomen gekapt.” In de Margalla Hills, ooit bekend om de koele zomers en groene hellingen, stijgt de temperatuur in de zomers tot boven de veertig graden. Het stadsbestuur gaat door met de kap. “Officieel om allergieën die door moerbeibomen zouden worden verspreid te bestrijden. In werkelijkheid maken ze de grond

vrij voor nieuwe woonwijken en militaire infrastructuur.”

Aan de overkant van Alia's kantoor ligt het parlement, waar over klimaat wordt gedebatteerd. “Maar de discussie gaat niet over lokale milieuvervuiling, over de illegale houtkap, over de cementfabrieken die de heuvels in de Margalla Hills afgraven, of over ons water dat door te veel bebouwing schaarser wordt. Het debat gaat over compensatie van het Westen”, zegt Alia. “De armen betalen de prijs. Ze zijn in hun sloppenwijk afhankelijk van watertanks die steeds duurder worden.”

## Massatoerisme bij gletsjers

Verder naar het noorden, in Gilgit-Baltistan, liggen meer dan 7.000 gletsjers. Het is het grootste ijsveld buiten de poolgebieden, waar de gletsjers sneller smelten dan ooit. In dit berggebied vonden afgelopen zomer de grootste en zwaarste overstromingen in de geschiedenis van het gebied plaats. Complete dorpen werden weggevaagd door plotselinge gletsjerdoorbraken.

De oorzaak ligt grotendeels in het explosief groeiende toerisme. Het noorden wordt steeds populairder als vakantiebestemming voor zowel binnenlandse als buitenlandse gasten. Hotels schieten als paddenstoelen uit de grond. De bergen kunnen de uitstoot van het massaverkeer, vooral de toerbussen, niet aan. Door de komst van veel nieuwe hotels in rivierbeddingen kan het water nauwelijks weg. Omdat de valleien smal zijn en de grondprijzen blijven stijgen, bouwen ondernemers illegaal in uiterwaarden. Grassrootsactivisten als Zahid Mehmood waarschuwen al jaren voor de risico's.

Boven zijn dorp Hassanabad barstte deze zomer een ijsmeer. Bijna de helft van de huizen werd weggespoeld. Hulp van de overheid kwam niet. Mensen wonen bijna een half jaar later nog steeds in tenten. Van de 3.000 ijsmeren die zijn ontstaan door het smeltende gletsjerwater – die in de winter bevrozen en in de zomer bij hoge temperaturen te snel smelten – staan er 33 op barsten. “Het leven van 7 miljoen mensen is in gevaar”, zegt Zahid.

Hij vindt het schandalig dat de overheid veel geld verdient aan toerisme en tegelijk naar het Westen wijst als grootste vervuiler. Tijdens het World Economic Forum in Davos vroeg Pakistan om klimaatfinanciering. Maar zowel in Hassanabad als in Dadu, in de tent van Shameen, wachten mensen op hulp. “Hier gaat het om basishulp”, zegt dr. Saher. “Om voedsel. Om woonbare huizen. Om klimaatrechtvaardigheid!” ■

**“In een maand tijd zijn bijna 30.000 bomen rond Islamabad gekapt”**

# ERNST-JAN

## Vastgezet in een fossiele toekomst



**A**l vier jaar werk ik aan de twee klimaatzaken van Milieudefensie tegen Shell. Ik volg de fossiele energiemarkt op de voet en heb inmiddels een redelijk goed beeld van hoe de olie- en gassector werkt. En vooral: hoe deze sector er alles aan doet om onze maatschappij afhankelijk te houden van hun producten. Waar ik in mijn begintijd bij Milieudefensie bijna dagelijks schrok van hoe dat in zijn werk gaat, ben ik inmiddels wat afgestompt. Toch kwam ik laatst – in voorbereiding op de tweede klimaatzaak tegen Shell – een nieuwsbericht tegen waarvan ik paf stond. Juist omdat het zo goed illustreert waarom wij in ‘Shell 2.0’ eisen dat Shell stopt met investeren in nieuwe olie- en gasvelden.

Het bericht ging over de grootste LNG-installatie van Australië. LNG is aardgas dat tot  $-162^{\circ}\text{C}$  wordt gekoeld, waarna het aardgas vloeibaar wordt en per schip kan worden getransporteerd. Tijdens de productie en transport lekt er aardgas – dat bestaat uit het sterke broeikasgas methaan – weg, wat LNG-installaties nog vervuilerder maakt dan ‘gewoon’ aardgas. Shell is samen met een handjevol andere oliereuzen eigenaar van dit enorme fossiele project, genaamd het North West Shelf Project. Deze installatie en de LNG die het produceert, stoot bijna 90 megaton per jaar uit. Ter vergelijking: de totale jaarlijkse Nederlandse uitstoot ligt rond de 145 megaton. Een gigantisch project dus. In het artikel werd terloops vermeld dat de sluitingsdatum van het project niet langer rond 2030 ligt, maar is verschoven naar 2070(!).

Vooraf dat jaartal bleef bij mij hangen. 2070 is twintig jaar nadat de wereld klimaatneutraal wil zijn. En niet onbelangrijk: het is ook twintig jaar nadat Shell ‘de ambitie’ heeft om klimaatneutraal te zijn. Wat moeten we dan nog met al die vervuilende LNG in 2070? Want dit project staat niet op zichzelf, er zijn tig van dit soort fossiele projecten die tot ver na 2050 doorgaan. Hoe worden we ooit klimaatneutraal als we daar nu nog in blijven investeren?

We hoeven er niet op te rekenen dat Shell en haar partners de kraan eerder dichtdraaien. Of in ieder geval niet zonder strijd. Neem als voorbeeld de – vanwege aardbevingsschade – vervroegde sluiting van het gasveld in Slochteren: daarvoor heeft

de NAM (Shell+Exxon) de Nederlandse staat aangeklaagd vanwege misgelopen winsten. Het vroegtijdig sluiten van het gasveld in Slochteren was uniek, in de praktijk gebeurt dat zelden. Het opbouwen van fossiele infrastructuur vergt miljardeninvesteringen en die moeten worden terugverdiend, wat alleen kan door te blijven pompen. Elk nieuw fossiel project zorgt zo voor jarenlange, zo niet decennialange, ‘gegarandeerde’ productie. Dat noemen we ook wel ‘de fossiele lock-in’: worden vastgezet in een fossiele toekomst.

In het geval van North West Shelf betekent dat: doorgaan tot 2070. Maar dit project staat niet op zichzelf. Over de hele wereld worden nog steeds nieuwe olie- en gasvelden ontwikkeld,

met dezelfde logica en dezelfde gevolgen. Samen vormen ze een enorme blokkade voor het halen van de klimaatdoelen van Parijs. Waarom is dat zo belangrijk? Omdat de wetenschap al lang duidelijk maakt dat er geen ruimte is voor nieuwe fossiele projecten als we de klimaatdoelen van Parijs willen halen. Ook het Gerechtshof Den Haag is zich hiervan bewust. Het oordeelde in

onze eerste klimaatzaak tegen Shell dat Shells voorgenomen investeringen in nieuwe olie- en gasvelden ‘op gespannen voet’ kunnen staan met het akkoord van Parijs. Dat was geen vrijblijvende opmerking maar een duidelijke waarschuwing. De tweede rechtszaak bouwt daarop voort. Milieudefensie vraagt de rechter om die spanning niet alleen te erkennen, maar er ook consequenties aan te verbinden. Want als nieuwe fossiele projecten onverenigbaar zijn met de klimaatdoelen, dan moet de conclusie zijn: ze mogen er simpelweg niet meer komen.

Dat is waar onze eis om draait. Niet omdat het makkelijk is, maar omdat het noodzakelijk is. Zolang bedrijven als Shell blijven investeren in nieuwe velden, zitten we vast aan een fossiele toekomst die we ons gewoon niet kunnen veroorloven. ■

Ernst-Jan Kuiper is gepromoveerd klimatoloog en actief als klimaatactivist. Sinds 2022 werkt hij bij Milieudefensie aan de rechtszaken tegen Shell.

Wat moeten we  
nog met al die LNG  
in 2070?

# Samen eten / Het Dagelijks Bestaan

Eten is meer dan voeding alleen. *Down to Earth* gaat langs bij volkskeukens, buurtkamers en pluktuinen waar gekookt wordt met respect voor de planeet.



XXXX

## Met soep op de fiets

Dagelijkse zaken als koken, eten en klussen zijn heel leerzaam, is de filosofie van jongereninstelling Het Dagelijks Bestaan in Zutphen. Daar profiteren ook wijkbewoners met een laag inkomen van. “Koken met jongeren met een rugzakje betekent dat er regelmatig onverwachte dingen gebeuren.”

TEKST EN BEELD: MICHEL BUSSINK

**A**an een Zutphense stadsraffeland met moestuintjes, houten prefab-woningen, een weelderige binnentuin en wat schuren staat de hoofdwoning van stichting Het Dagelijks Bestaan. In de huiskamer blijft de poes onverstoord op de bank liggen, terwijl het een komen en gaan is van jongeren, burens, vrijwilligers en begeleiders. Het Dagelijks Bestaan is een *community based* jeugdinstelling met 26 woningen, de helft bewoond door jongeren met een zorgvraag, de andere helft door ‘de burens’. Een gemengd woonproject dus, waarbij de burens soms een begeleidende rol hebben, bijvoorbeeld door weekenddiensten te draaien. Andere jongeren komen er voor dagbesteding. Alledaagse zaken zoals koken, eten, werken, leren, koffie en thee drinken vormen de rode draad in de begeleiding.

Zoals op elke dinsdagochtend koken de jongeren vandaag soep, niet alleen voor de eigen lunch, maar ook voor zo’n zestig bewoners in de aanpalende wijk. “Daar zijn we drieënhalf jaar geleden, tijdens de energiecrisis, spontaan mee

begonnen”, vertelt coördinator Ingrid Enderink. “In die wijk wonen relatief veel financieel kwetsbare mensen. We hoorden dat sommigen moesten kiezen tussen de verwarming of een maaltijd.” Via de website en flyers in wijkcentra en bij de voedselbank kunnen mensen zich aanmelden voor de gratis wekelijkse soep met brood.

### Wereldkoken

In de keuken snijdt een groepje jongeren en vrijwilligers appels in stukjes voor de romige kerriesoep die staat te pruttelen op het fornuis. Kok Marlies Mulder, die op andere dagen een biologisch cateringbedrijf runt, begeleidt op dinsdagen het maken van de soep. “We koken uitsluitend met biologische ingrediënten van groothandel Udea, aangevuld met wat de moestuin te bieden heeft.”

Buurtbewoner Gabor woont met zijn partner in een tiny house in het woonproject en is vanaf het begin betrokken bij het soep koken. “Het is leuk om jongeren te begeleiden naar zelfstandigheid.” Ook op donderdagen is Gabor in



de keuken te vinden, om te assisteren bij het Wereldkoken. Een kookploeg van jongeren, burens en vrijwilligers staat dan onder leiding van telkens een andere gastkok, uit landen als Syrië, Iran, Oeganda, Roemenië of Turkije. Tijdens de maaltijd vertellen de koks iets over hun land van herkomst, ook als dat over oorlog gaat. De maaltijden worden massaal bezocht, met name door bewoners van het Zutphense AZC, vertelt Ingrid. “Het is altijd heel gezellig. Organisatorisch is het vaak wel een uitdaging. Omdat sommige specifieke ingrediënten niet altijd biologisch voorhanden zijn. En koken met jongeren met een rugzakje betekent dat er regelmatig onverwachte dingen gebeuren en niet alles volgens planning verloopt.” Onlangs werden bijvoorbeeld de vega-ballen niet helemaal zoals bedoeld en deed het toetje aan rubberen varkensoren denken. “Maar dat hoort er allemaal bij”, zegt ze lachend.

### Zelfgebakken brood

Ondertussen laat een van de jongeren zwijgzaam een mega staafmixer door de soeppan gaan. Samen met de kok concludeert hij dat de soep goed smaakt. Vervolgens wordt die in de klaarstaande thermobekers geschonken. Een andere ploeg snijdt het brood. Dat komt bij hoge uitzondering uit de winkel, want de broodbakker is op vakantie en haar vervanger is ziek. “Normaal gesproken staat de bakker hier elke dinsdag ’s ochtends vroeg met een paar jongeren focaccia’s te bakken: die zijn heerlijk, daar moet je echt een keer voor terugkomen.” In de huiskamer zitten inmiddels vijf vrijwillige bezorgers aan de koffie. Zodra

de zestig thermobekers met soep in kratten klaar staan, komen vrijwilligers naar buiten om de bekers in fietstassen te stoppen en in speciale rekjes met gaten, voorop de fiets. Die rekjes zijn door jongeren gemaakt in de houtwerkplaats van Het Dagelijks Bestaan. “Wie van jullie heeft zoutloos op de route?”, vraagt kok Marlies (voor mensen die geen zout

### “Wie van jullie heeft zoutloos op de route?”

mogen, wordt apart gekookt). De bezorgers bestuderen hun adressenlijsten en gaan dan op hun fietsen de wijk in. Het is de bedoeling dat ze bij het uitreiken van de soep een praatje maken. Daar is het nieuwe project Dagelijks Dichtbij uit voortgekomen: de soepontvangers worden geholpen met klusjes, zoals on-



## Romige kerriesoep

25 el oliïfolie / 20 teentjes knoflook / 2,5 kg ui / 2,5 kg prei / 6 kg bloemkool / 15 pastinaken / 6 kg aardappelen / 1 stengel bleekselderij / 10 Granny Smith-appels / 10 laurierbladeren / 5 el mosterdpoeder / 10 el kerriepoeder / 5 el mosterd / 20 l water / 5 el bouillonpoeder / 1 l slagroom / 260 ml appelazijn / peper en zout

Snij de groenten in stukjes. Fruit ui en knoflook in de olie. Voeg mosterd- en kerriepoeder toe, laat kort meebakken. Voeg prei en pastinaak toe, laat 5 min stoven. Voeg aardappel, bloemkool, selderij, laurierblad, water en bouillonpoeder toe. Kook ongeveer 10 min. Voeg appel en slagroom toe en laat nog 5 min zachtjes koken. Verwijder de laurierbladeren. Pureer de soep met een staafmixer. Breng op smaak met peper, zout, citroen en appelazijn. Serveer met een sliertje peterselie-olie.

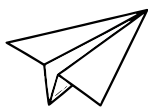
Dit recept is voor 45 liter (ca. 100 personen). Heb je minder eters, deel het recept dan gerust door 10.

Kijk voor de olie op [downtoearthmagazine.nl/peterselieolie](http://downtoearthmagazine.nl/peterselieolie)

derhoud van de tuin of opruimen. “Daar moet je soms geduld voor hebben. Bij iemand die hoarde, mochten we na 3 jaar helpen met opruimen”, vertelt Ingrid.

Ondertussen is in de huiskamer een begeleider met een van de jongeren de tafels aan het dekken. Straks, als de bezorgers terug zijn, schuiven zo’n dertig eters hier aan voor de soep en het brood. Jongeren, burens, vrijwilligers, de kok, begeleiders, stagiaires. “Sommigen kwetsbaar, anderen stevig”, zegt Ingrid. “Een heel mooie mix van mensen, magisch hoe goed dat werkt.” ■

# Leden en lezers over de overstap van Donald Pols naar Tata Steel



Het vertrek van Donald Pols heeft onlangs een verbijsterende wending genomen. Dat maakt ongetwijfeld de nodige reacties los, die de redactie bij het persklaar maken van dit nummer nog niet hadden bereikt. Onderstaande inzendingen gaan daarom alleen over zijn aanstelling bij Tata Steel; nieuws dat alweer is ingehaald door de actualiteit. Niettemin worden er voor Milieudefensie relevante gezichtspunten gedeeld.

## De groene droom van een kersverse Tata-directeur

Ik geloof dat het functioneren van Donald Pols als onze directeur alom gewaardeerd werd – binnen en buiten Milieudefensie. Hij verdient dus respect en waardering voor zijn bijdrage aan de betere wereld waar Milieudefensie voor staat. Gewoontegetrouw zou ik eraan toe willen voegen: ‘En ik wens je veel succes in je nieuwe baan!’ Maar bij deze overstap naar een multinational aarzel ik. Zou zijn overstap kunnen leiden tot een betere wereld?

Elk privaat bedrijf, hoe duurzaam dan ook, dient zijn eigen belang. Als het voortbestaan van een bedrijf in gevaar komt, kiest het voor zichzelf en niet voor moederschap aarde. Technologische oplossingen gaan ons niet redden. ‘Sustainable development’ bestaat niet, economische groei is niet los te koppelen van vervuiling. En intussen staan alle ecologische seinen op rood. Dus nee, natuurlijk gaan de multinationals ons niet redden. Sterker nog, ze staan een oplossing in de weg. Hun belangen, hun economische en politieke macht, en het belang van een bloeiende planeet zijn onverenigbaar. In het Friends of the Earth-netwerk is dit inzicht vast verankerd in visies en strategieën, in de hoofden en harten van leden, vrijwilligers en medewerkers. Dit raakt de kern, de ziel van de milieubeweging. En daarom is Donalds overstap naar Tata zo teleurstellend. Ik kan het alleen verklaren uit het idee dat Donald zelf deze overtuigingen niet deelt.

Anno 2056 is de investering voor Tata te groot gebleken, een revival met groene hoogovens komt er niet. De familie Tata heeft zich teruggetrokken en is daarvoor goed beloofd. De Nederlandse overheid heeft financiële steun verstrekt voor een doorstart, maar de Amerikaanse durfinvesteerder is het bedrijf aan het uitkleden en verplaatsen. Nederland blijft verslagen achter met de grootste bodemsaneringsoperatie ooit. IJmuiden komt er bekaaid vanaf met een extra 30 jaar aan emissies en gezondheidsschade, massa-ontslagen en werkeloosheid. Laten we hopen dat ik dit te pessimistisch zie. Maar zelfs dan schiet het niet op. We hebben niet decennialang de tijd om tegenstribbelende bedrijven op weg te helpen. We hebben haast.

**Jeroen Walstra, oud-medewerker Milieudefensie**

## Terug naar de wortels

De afgelopen jaren heeft Milieudefensie Donald Pols op een voetstuk gezet en werd de organisatie steeds meer een one-man-show. Donald werd vooral neergezet als de man achter de klimaatzaak tegen Shell en het brein achter de juridische strategie van Milieudefensie. Hoewel Donald zeker verdiensten voor Milieudefensie heeft gehad, is dat beeld niet juist. Milieudefensie voerde ook al voor zijn komst succesvolle rechtszaken, onder meer tegen de olievervuiling die Shell in Nigeria veroorzaakte. Die zaak was geen idee dat werd geboren op het Amsterdamse kantoor van de milieuorganisatie, maar op de plek waar de vervuiling plaatsvond: de Nigerdelta. Nigeriaanse juristen en activisten kwamen met het idee om Shell in Nederland voor de rechter te dagen. Milieudefensie heeft een sterke grassroots-traditie, waarbij campagnes opborrelen vanuit de lokale afdelingen in Nederland en het internationale netwerk van Friends of the Earth. Door de directeur te belangrijk te maken, heeft Milieudefensie de afgelopen jaren met deze traditie gebroken. Nu blijkt dat deze strategie Milieudefensie kwetsbaar heeft gemaakt. Maar Milieudefensie kan zich herpakken. Door terug te keren naar haar wortels en weer een beweging te worden, waar het niet draait om één leider, maar waar de mensen die direct de gevolgen van milieuvervuiling aan den lijve ondervinden weer centraal staan. Als Milieudefensie de komende tijd terugkeert naar die wortels, zullen grote multinationals weer snel voor haar sidderen.

Geert Ritsema, oud-medewerker Milieudefensie

Leden en lezers reageerden ook via de servicelijn op het vertrek van Donald Pols naar Tata Steel. Van verontwaardiging en teleurstelling tot begrip voor de overstap. Een greep uit de reacties:



“Verrast en zeer teleurgesteld” ben ook ik als levenslang lid van Milieudefensie. Bovendien zal dit schadelijk zijn voor de geloofwaardigheid van onze vereniging. Ik vrees dat ook in dit geval het grote geld het weer heeft gewonnen van de idealen.”

“Terecht dat jullie hem per direct hebben laten vertrekken. Milieudefensie kan niet geloofwaardig opereren als de directeur naar de ‘andere kant’ gaat.”

“Ik heb met enige ontsteltnis gelezen dat u Donald Pols per direct van zijn functie hebt ontheven. Ik kan me niet voorstellen dat wanneer iemand zich zoveel jaren met hart en ziel voor Milieudefensie heeft ingezet, hem zo de rug wordt toegekeerd.”

“Ik begrijp de commotie rond de benoeming van de heer Pols tot directeur duurzaamheid bij Tata Steel absoluut niet. Als er iemand op die plek thuishoort, is het Pols.”

## Zoek op

In jullie interessante blad lees ik, bijvoorbeeld bij Komarnica (DtE 94), “google op”. Waarom verwijzen naar google? Ik weet dat dat inmiddels een werkwoord is, maar reclame maken voor dit klote-bedrijf is toch niet nodig? “Zoek op” voldoet ook. En gebruik gewoon een andere zoekmachine.

Martine van de Merwe

## Ik begin!

Aljaren ben ik abonnee. ‘Aan de goede kant van de maatschappij willen staan’, u begrijpt me wel. Maar van dit nummer (DtE 94), nu net gelezen, ben ik verrukt, voor het eerst Niet meer de sfeer van ‘Onze Wereld’, maar activistisch van a tot z. Heel stimulerend, leerzaam en ook bemoedigend, want vol suggesties om aan te pakken. Om iets te dóen! Ik begin!

Loek Beukman

## Thomas van Slobbe overleden

Op 15 mei is Thomas van Slobbe (1957) heengegaan, na een ziekbed van 10 maanden. Hij schreef jarenlang columns en recensies voor *Down to Earth Magazine*. Thomas was vooral bekend als oprichter en directeur van Stichting wAarde. Tot 2 jaar geleden werkte hij daar op creatieve wijze aan het verbinden van mensen met natuur en landschap. Hij zorgde mede voor een revival van het heggenvlechten en wildplukken. Ook introduceerde hij nieuwe woorden als ‘smulbossen’ (destijds het meest gebruikte nieuwe woord in de Van Dale), ‘scharreljeugd’ en ‘struinrecht’. Met campagnes als ‘Bomen voor koeien’ had hij een groot bereik: 80 duizend aangeplante bomen boden koeien voortaan bescherming tegen de warmte. Behalve natuurboeken als *Het verdriet van de korenwolf*, *Atlas van het Nederlandse weidegevoel* en *Een vlechtheg heeft geen haast*, schreef hij onder het pseudoniem Ruben van Dijk de eco-thrillers *Het Kyoto-complot*, *Graan* en *Wild Water*.

Thomas bracht zijn serieuze verhalen met lichtvoetige speelsheid en een vleugje anarchisme. In *Dagboek van een lege plek* biechtte hij op een plek te hebben gestolen en omzoomd te hebben met een ondoordringbare heg. “Als ik er niet meer ben, weet niemand op aarde waar het is.” Thomas is begraven onder een grote boom. Zo’n boom was volgens hem balssem voor de ziel: “Hij gaat voorbij aan je eigen sterfelijkheid”.  
Michiel Bussink

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: [redactie@downtoearthmagazine.nl](mailto:redactie@downtoearthmagazine.nl) of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

## BIJLO GAAT LOS OP...

## DE MAN MET DE HOED

De eendaagse overstap van Donald Pols van Milieudefensie naar Tata Steel hield de gemoederen flink bezig. Ook die van Vincent Bijlo.

**1 juni 2026.** Daar zit hij, met zijn groene gezicht, achter zijn bureau. Het is vandaag zijn eerste werkdag bij Tata Steel. “Ramen dicht jongens,” roept hij, “het stinkt zo en ik wil liever geen longziekte oplopen.”

De anderen in de boardroom lachen besmuikt, maar Hans van den Berg, de CEO, niet. Waar is Hans eigenlijk? Ziek? Naar de regering misschien, om die 2 miljard voor het Groen Staal-plan los te weken? Nee, dat zal niet, anders was de andere hans, Hans Turkesteen, CFO, wel meegegaan. Pols kijkt naar Turkesteen, die met een stalen smoel door spreadsheets zit te bladeren. Hij fluit zachtjes tussen zijn tanden.

“Onze CEO,” zegt hij, zich omdraaiend naar Pols, “komt niet meer terug. Hij is sinds vandaag Algemeen Directeur bij Milieudefensie.”

“Oh, shit,” zegt Pols, “en wie moet dat weer gaan communiceren naar buiten toe en naar de stakeholders en de engagement partners?” Hij glimlacht. Wat een strategische meesterzet is dit. Wel jammer voor Hans dat hij er financieel zo enorm op achteruitgaat. Maar hij zal wel een fijne regeling met Tata getroffen hebben.

**2 juni 2026** Daar zit hij, met zijn witte gezicht, achter zijn bureau. Het is vandaag zijn laatste werkdag bij Tata Steel. Turkesteen heeft hem net de wacht aangezegd.

Eén dag was wel erg kort om zijn groene ambities te kunnen waarmaken, hij heeft geen ijzer kunnen smeden als het heet is. De kooksfabrieken walmen, hij ziet buiten roetveegmedewerkers lopen en wordt onpasselijk van de jonge apartheidsstrijder die hij ooit was. Hij heeft er nooit over gesproken, wat niet wist, wat niet deerde. Nu is het te laat, zijn geheim ligt op straat, maar hij is wel zijn baan kwijt. Wat nu? Solliciteren naar de functie van Nationaal coördinator Discriminatie en Racisme? ■

**MAAK SAMEN IMPACT**

**KLIMAATTRAINEESHIP  
MELD JE NU AAN!**

**WWW.FAIRFUTUREGENERATORS.NL**

